

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ
ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка освіти 2 курсу освіти
Спеціальності 053 Психологія
Освітньо-професійної програми «Психологія»
Ольга АЛЕКСЄЄВА

Керівник: к.псих.наук, викладач
Руслана БІЛОУС

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	8
1.1 Емоційний інтелект як феномен сучасних психологічних досліджень, сутнісні характеристики поняття	8
1.2. Основні механізми, критерії, рівні розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра	10
1.3. Інтегроване навчання як засіб розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра	14
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	22
2.1 Аналіз досвіду використання інтегрованих уроків вчителями початкових класів у педагогічній практиці	22
2.2. Виявлення рівня сформованості емоційного інтелекту молодших школярів	25
2.3. Впровадження програми розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання	37
2.4. Аналіз результатів експериментальної роботи з теми дослідження.....	43
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	60
ДОДАТОК А.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту, збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів є однією з пріоритетних наукових галузей у питанні виховання ціннісно орієнтованого школяра в сучасному суспільстві. Оновлений Державний стандарт загальної початкової освіти НУШ емоційний інтелект розглядається як важливе завдання формування особистості школярів на всіх щаблях освіти.

Зокрема, як особистісні результати освоєння програми початкової загальної освіти виокремлено формування культури здоров'я та емоційного благополуччя, щоб надалі школяр умів «усвідомлювати емоційний стан себе та інших», «керувати власним емоційним станом».

Термін «емоційний інтелект» увійшов у психологічну і соціальну науку завдяки дослідженням зарубіжних науковців, таких як Г. Гарднер, Р. Робертс, Гоулман, Р. Бояціс, поняття «емоційна компетентність» та «емоційна креативність особистості» К. Саарні, К. Стайнер, Дж. Еверілл.

Проблему формування емоційної компетентності молодших школярів було висвітлено в працях в сучасних дослідників Е. Носенко, Т. Березовська, М. Шпак, С. Дерев'янка, В. Зарицької, В. Юркевича, С. Подофєй, О. Саннікова, О. Чебикіна, А. Груши.

У визначенні проблеми розвитку емоційного інтелекту засобами інтегрованого навчання внесли такі вчені, як Л. Мартиновець, Л. Нарижних, Г. Пінчук Л. Бахарєва, А. Сергєєв, С. Гончаренко, Л. Куліченко, Н. Мачинська, А. Сікаєва.

Психолого-педагогічний аспект інтеграції шкільній освіті висвітлено в таких працях дослідників В. Ковальова С. Амерханяна

М.Сердюкова, А. Беха, А. Леонтьєва, М. Кажана, І. Сидоренка, Г.Федорця.

Вміння розпізнавати свої емоції, емоції оточуючих, володіння навичками емоційного самоконтролю, актуально для здобувачів освіти. Бо саме в цей віковий період закладаються найважливіші структурні компоненти особистості, розвивається самосвідомість дитини, формується стиль поведінки. Здобувач освіти не тільки опановує навчальний матеріал, а й формує свої комунікативні компетенції. Рівень розвинутого емоційного інтелекту сприяє ефективному формуванню зазначених конструктів, що є важливим фактором особистісного розвитку молодшого школяра.

Актуальність даної проблеми, її значимість для психолого-педагогічної теорії та практики та недостатня опрацьованість зумовили вибір теми дослідження: *«Психолого-педагогічні умови емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання»*.

Мета дослідження: сформулювати та теоретично підтвердити обґрунтування та емпірично перевірити психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті інтегрованого навчання.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

1. Вивчити наукову психологічну та педагогічну літературу з теми дослідження.
2. Науково обґрунтувати сутність понять «емоційний інтелект», «емоційна компетентність».
3. Визначити психолого-педагогічні умови, критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості емоційного інтелекту школярів 2 класу;
4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання засобів інтегрованого навчання.

Об'єкт дослідження: емоційний інтелект у молодших школярів.

Предмет дослідження: Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання»

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що процес формування комунікативної компетенції молодших школярів буде ефективним за таких умов:

- Створення в класі сприятливої атмосфери довіри, взаєморозуміння, підтримки;
- Залучення вчителів та батьків до процесу розвитку емоційного інтелекту.
- Включення елементів інтеграції в освітній процес початкової школи;

Методи дослідження: у процесі дослідження використовувались теоретичні та емпіричні методи. Теоретичні: теоретичний аналіз і синтез, які застосовувались на етапах визначення цілей, предмета, гіпотези і завдань дослідження. Теоретичні методи дозволили виявити специфічні протиріччя в практиці використання інтегрованого підходу навчання у початковій школі, сформулювати принципові положення системи інтегрованого навчання до організації навчання і визначити психолого-педагогічні умови, емпіричні. Емпіричні: діагностичні (бесіди, фіксовані ситуації вибору, проєктивні методики); спостереження; метод експертних оцінок; вивчення результатів діяльності школярів; методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів: розглянуті в контексті формування у молодших школярів емоційного інтелекту як створення психолого-педагогічних умов для зростання у дітей здатності емоційного самовираження з метою більше ефективного включення у взаємини з іншими дітьми та з дорослими; розроблено вправи та

заняття для психолого-педагогічного супроводу молодших школярів у процесі формування емоційного інтелекту.

Практична значущість одержаних результатів полягає у розробці і практичному застосуванні навчальної методики, спрямованої на розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання. Також в процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів у закладах вищої освіти при викладанні таких навчальних дисциплін: «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Психологія управління», «Педагогіка». Розроблені психологічні рекомендації, а також програма психолого-педагогічного розвитку емоційного інтелекту молодших школярів можуть використовуватися вчителями початкових класів, педагогами батьками з метою формування емоційної компетентності дітей та забезпечення успішності педагогічної взаємодії з учнями.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися І Всеукраїнській конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні питання відновлення ментального здоров'я у психологічному вимірі», результати висвітлені у науковому збірнику, 18 жовтня, 2024 року (стаття на тему «Психолого – педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання» та на засіданні кафедри психології 6 від 14.11.2024 р..

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у межах науково-дослідної теми кафедри психології «Особистісні та ситуаційні ресурси особистості в умовах

життєвої та суспільної кризи» (державний реєстраційний номер 0119U103458).

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НУШ – Нова українська школа

ЕІ – емоційний інтелект

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

1.1 Емоційний інтелект як феномен сучасних психологічних досліджень, сутнісні характеристики поняття

Протягом тривалого часу емоції були предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Доцільно розглянути зміст поняття «емоційний інтелект»[2], «емоційна компетентність»[4] його структуру та компоненти.

Незважаючи на численні дослідження науковці не дійшли до єдиного розуміння про поняття «емоційний інтелект» Наприклад, Е.Баск розглядає як здатність керувати своїми емоціями.

У Дж. Майєра та П. Селовея «емоційний інтелект, розглядається розуміння емоційний відносин особистості, які дають змогу керувати емоціями під основою аналізу і синтезу [8].

Д. Гоулман, вважає що «емоційний інтелект» дає можливість керуванню своїми емоціями та здатністю та сприймати емоції людей, для мотивування себе та інших [42].

Ч. Фейдл під емоційною компетентністю вважають, що це здатність розуміти, керувати та висловлювати свої власні емоції, а також ефективно взаємодіяти з емоціями інших людей. Це важливий аспект особистісного розвитку та міжособистісних стосунків[40].

Емоційно-особистісний напрямок вивчення емоційного інтелекту пов'язане із працями Д. Гоулмана. Сензитивним періодом

формування емоційного інтелекту, як показано у дослідженнях Г. Гарднер, С. Якобсон є молодший шкільний вік: інтенсивний інтелектуальний розвиток доповнює емоційне становлення, виробляються звички та вміння, які надалі насилу піддаються зміні[43].

Емоційний інтелект як властивість, яка вдосконалюється протягом усього життя під впливом різних зовнішніх чинників його індивідуальній особливості.

У вітчизняній психології передумови розгляду взаємозв'язку емоцій та інтелекту відзначаються у таких вчених як Г. Закалик, К. Крутій та ін. Зокрема, М. Слюсаревський визначав, що емоційний інтелект близьким за змістом поняттям, як «сміслові переживання», інтелектуальна складова між переживанням та вчинком [36].

Емоційний інтелект, як і будь-який психологічний конструкт, має особливості, зокрема свою структуру. Аналізуючи теорію О. Столяренко, можна назвати, що у структуру емоційного інтелекту входить ряд здібностей: розпізнавання власних емоцій, здатність контролювати їх, розуміння емоцій інших людей та самотивація[38].

Один із засновників теорії емоційного інтелекту К. Саарні, Д. Гоулман довів, що вивчення цієї проблеми дуже актуально у сучасному світі, де на перше місце виступає змагальний аспект, успішність у тій чи іншій сфері. Вчений дійшов висновку, що найбільш успішні ті люди, які здатні поєднувати у своїй діяльності розум та почуття[42].

Розглянемо докладніше кілька теорій емоційного інтелекту. Один із засновників теоретичного вивчення даного питання М. Рудь виділяє кілька сфер емоційного інтелекту: внутрішньо-особистісну та міжособистісну. Внутрішньо-особистісна сфера визначає здатність розуміти себе та керувати собою. Він включає такі якості:

- Самоаналіз, яка являє собою здатністю усвідомлювати свої емоції та розуміти, чому вони виникають у певний момент, також може включати розуміння того, як ваша поведінка впливає на оточуючих.

- Під асертивністю, розуміється вміння чітко й відкрито висловлювати свої почуття й думки, відстоювати власну позицію.
- Самореалізація – вміння реалізовувати свої здібності та потенціал, а також відчувати задоволення від своїх досягнень у кар'єрі та сімейному житті.
- Адаптивність є здатністю залишитись гнучким і реалістичним при розв'язанні будь яких проблем.
- Самостійність, надає здатність контролювати та регулювати власні емоції та почуття.
- Під об'єктивністю мається на увазі вміння сприймати речі такими, які вони є.
- Керувати стресом є надання здатності контролювати будь-які стресові ситуації, можливість відновити контроль над емоціями та бути зосередженим.
- Під загальним настроєм, мається на увазі, позитивне налаштування на успіх, та бути здатним приносити задоволення собі та іншим[34].

Отже, проблема дослідження емоційного інтелекту викликає значний інтерес у наукових колах та для цього явища ще не існує єдиного визначення. Емоції залучені в будь-яку діяльність і здатні керувати нею. Звідси випливає, що для гармонійного розвитку особистості необхідно мати високий рівень емоційного інтелекту, вміння розпізнавати різні емоційні прояви й контролювати їх.

Емоційний інтелект розвивається протягом усього життя, і його адекватне формування особливо важливе в дитинстві, зокрема в молодшому шкільному віці.

1.2. Основні механізми, критерії, рівні розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра

Молодший шкільний вік є сприятливим етапом для формування емоційної сфери дитини. Тому, на перший план виходить навчальна діяльність, яка вимагає зусилля для успішного засвоєння навчального матеріалу[11].

Зростаюче навантаження вимагає досить розвиненої емоційної сфери від молодшого школяра. Дитина високого рівня емоційного відкриття, чуйна, товариська. Може легко знайти спільну мову з однолітками, встановити гарні стосунки з оточуючими, можуть краще розуміти інших. У неї більш розвинені здатності до мислення, запам'ятовування, самоаналізу, вона вміє співчувати іншим. У майбутньому така людина зможе конструктивно діяти у складних обставинах, впевнено вести перемовини з колегами, знаходити компроміси та впливати на інших[36].

Дослідниця О. Рудичик пояснює що, з початком відвідуванням школи може змінюється емоційний світ дитини через зростання кількості ситуацій, насичених емоціями, які мають сильного впливу на молодших школярів. Незважаючи на те, що діти цього віку активно відгукуються на події, які їх стосуються, у них формується здатність за допомогою сили волі стримувати небажані емоційні реакції. Тому можуть виникати розбіжності між внутрішніми переживаннями та зовнішнім вираженням різних емоцій: здобувач освіти може то приховати справжні почуття, прояв емоцій, так може і не відчувати їх. [33]

Проведено аналіз моделей емоційного інтелекту, який, дозволив виділити чотири напрями у вивченні даного явища: когнітивно-раціональне, емоційно-особистісне, практичне, змішане[41].

Когнітивно-раціональний напрямок представлений роботами П. Селовія, Дж. Мейєра, Д.В. Люсіна, ключова ідея є така, що емоції та розумові здібності дійсно пов'язані. Автори трактують емоційний інтелект як реалізацію когнітивних процесів особистості метою

розумного використання отриманої інформації для збільшення продуктивності процесу мислення[29].

На підставі описаних моделей емоційного інтелекту та коментарів до них сформульовано авторське розуміння складових емоційного інтелекту як взаємопов'язаної сукупності когнітивних, рефлексивних, поведінкових та комунікативних здібностей, що мають внутрішньоособистісну та міжособистісну спрямованість.

На основі даних компонентів визначено критерії сформованості та параметри емоційного інтелекту: когнітивний (ідентифікація власних емоційних станів, ідентифікація емоційних станів інших людей); рефлексивний (рефлексія своїх вчинків та причин виникнення емоційних станів, аналіз мотивів вчинків інших людей); поведінковий (контроль свого емоційного стану, вибір способів досягнення мети, наполегливість, використання отриманої емоційної інформації в спілкуванні з оточуючими); комунікативний (внутрішній позитивний настрій, комунікабельність, емпатія) [43].

Відвідування школи змінює емоційну сферу дитини за рахунок розширення змісту діяльності та збільшення кількості емотогенних об'єктів. Подразники, які викликали у дошкільників емоційні реакції, на молодших школярів вже не діють, а учень досить сильно реагує на події, що його стосуються, у нього розвивається здатність зусиллям волі пригнічувати небажані емоційні реакції. В результаті експресія відокремлюється від пережитої емоції в обох напрямках. Він може або не відображати наявні емоції, або може зображати непережиті емоції[30].

Характеристика емоційної сфери молодших школярів:

- моментальна реакція, та чітке сприйняття на події;
- безпосередність, відверто виражає своїх переживань - радості, смутку, страху, задоволення чи невдоволення;
- антиципація афективного страху

- процес у навчанні молодший школяр переживає страх як передчуття біди, невдачі, невпевненості в собі, нездатності впоратися із завданням; учень може відчувати загрозу в класі, родині.

- значна емоційна нестійкість, мінливі настрої (на загальному фоні життєрадісності, веселості, безтурботності), схильність до короткочасних і бурхливих емоцій;

- емотогенними факторами для молодших школярів є ігри та спілкування з однолітками;

- слабка усвідомлення власних і чужих емоцій і почуттів; міміка та вираження почуттів інших людей часто сприймаються неправильно, що призводить до неадекватних реакцій молодших школярів. Виняток можуть бути такі як страх чи радості [31].

Молодший школяр по-іншому розуміє емоції, що виникає у знайомій життєвій ситуації, і не можуть показати свій справжній стан словом. Вони краще розрізняють позитивні емоції, ніж негативні. Їм важко відрізнити страх від подиву. Емоція провини була невпізнанною[23].

У здобувачів освіти розвивається здатність до емпатії під час сприйняття драматичних конфліктів.

На другому етапі – від 6 до 8 років дітей починає збуджувати ідея взаємності та усвідомлення почуттів інших людей. Суб'єктивна оцінка вчинків іншої людини важлива для встановлення дружніх стосунків.

На третьому етапі від – 8 до 12 років дружба будується на взаємній допомозі. З'являється поняття обов'язку один перед одним. Дружба дуже міцна, поки вона триває, але зазвичай вона недовговічна.

На четвертому етапі 12-13 років – товариські стосунки сприймаються як міцні, довготривалі, стійкі відносини, засновані на обов'язку та взаємній довірі.[10].

Найчастіше дружба дітей переривається: друзі можуть перевестися в іншу школу або поїхати з міста. Потім обидва відчують

втрату, почуття горя, поки не знайдуть нових друзів. Іноді дружба переривається появою нових інтересів, у результаті чого діти звертаються до нових партнерів, здатних задовольнити їхні потреби[14].

Отже, емоційний інтелект є важливою складовою розвитку особистості молодшого школяра, яку можна і варто розвивати. Процес формування емоційного інтелекту наділений певними особливостями, утім основні структурні елементи емоційного інтелекту, які починають закладатися у молодшому шкільному віці, з часом і віком нікуди не зникають, а тільки вдосконалюються протягом періоду навчання.

Таким чином, ефективність роботи з формування та розвитку емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку залежить від створених відповідних психологічних умов у початковій школі, наявного методичного забезпечення та усвідомлення педагогічними працівниками необхідності даної діяльності.

1.3. Інтегроване навчання як засіб розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра

Міжпредметна інтеграція стала найбільш актуальною у ключовій ролі забезпечення результативного освітнього процесу; конкурентно спроможної освіти, яка дає можливість здобувачу освіти досягати конкретних життєвих цілей, та творчо реалізовуватись у житті. Концепції інтегрованого навчання може подолати флегментарного мислення та уривчастості знань[38].

Зазначимо, що інтеграція може забезпечити отриманню якісних знань, що забезпечує їх практичну цінність та формує системний та цілісний світогляд[26].

Нижче подані різні тлумачення різних науковців поняття «інтеграція» з позицій різних наукових підходів:

- Інтеграція є об'єднанням різних дисциплін та методик для найбільш продуктивного навчання та розвитку освіти.

- інтеграція освіти це забезпечування різних аспектів навчання та виховання з метою гармонійного розвитку особистості школяра.

- з позиції психології інтегроване навчання забезпечує гармонійний розвиток особистості та її різних аспектів, включаючи емоційний, інтелектуальний та соціальні аспекти [1].

Ідея інтегрованого навчання передбачає досягнення якісної освіти, яка забезпечує конкурентоздатність та дозволяє кожній особистості досягти своїх цілей та творчо самовиражатися в різних сферах життя[19].

Проблема інтегрованого підходу до навчання була вивчена науковцями протягом різних історичних періодів та з різних позицій. Інтегрований підхід до навчання, взаємозв'язок та енциклопедичність знань мають свої коріння в роботах видатних педагогів та філософів, таких як В. Балахтар, І. Воронюк, К. Крутій, І. Дичківська та ін.[16].

Психологічні аспекти процесу інтеграції в системі шкільного навчання були розглянуті в дослідженнях видатних науковців, таких як Н. Гавриш, Н. Дмитренко, Н. Жевакіна, та ін[10]. Питання щодо розкриття можливостей особистісного розвитку через інтеграцію навчально-виховного процесу також досліджувалися в роботах інших відомих психологів, таких як Г. Кіт, К. Крутій, Н. Ляшко, С. Палієва та ін[32].

Важливість інтеграції як цілісного впливу на становлення особистості, різні форми та варіанти цього процесу були також досліджені іншими вченими, такими як Л. Маценко, С. Палієва, О. Рома та ін.[19].

В аналізі психолого-педагогічних досліджень можна виділити, що впровадження інтегрованого підходу в освітню практику сприяє створенню сприятливих умов для формування цілісного світогляду і

розвитку творчості як учнів, так і вчителів. Інтегроване навчання дозволяє вільно вибирати теми, зміст, та засоби, які використовуються для навчання учнів. По суті, інтеграція означає об'єднання різних елементів в єдину цілісність та відновлення повноти[21].

Протягом 1990-х років в Україні було активно вивчено та розроблено різні аспекти інтеграції в освітньому процесі. Ці дослідження охоплювали такі питання, як методологічні засади інтеграції, особливості інтеграційних процесів у професійно-технічній освіті, взаємозв'язок між інтеграцією та диференціацією, психологічні аспекти інтеграції, структурування інтегрованих знань, розробку інтегрованих курсів, інтеграцію у ступеневій освіті, формування системи знань за допомогою інтегративних методів, використання комп'ютерної техніки у початковій професійній підготовці та багато інших аспектів[3]. Ці дослідження сприяють розвитку інтегрованого підходу до навчання та спрямовані на поліпшення освітнього процесу в Україні. Інтегроване навчання має свої позитивні та негативні аспекти, які варто враховувати при розгляді цього педагогічного підходу[25]. Розглянемо їх більш детально:

Позитивні аспекти інтегрованого навчання:

1. Зв'язок із реальним життям: інтегроване навчання сприяє більш якісному засвоєнню матеріалу, оскільки воно дозволяє учням бачити зв'язок між різними предметами та їх застосуванням у реальному житті.

2. Розвиток міжпредметних навичок: учні розвивають навички роботи з інформацією, аналізу, критичного мислення та рішення проблем, оскільки їм доводиться об'єднувати знання з різних предметів.

3. Заохочення творчості: інтегроване навчання створює учням можливість для творчого мислення та розвитку їхнього потенціалу.

4. Ефективність використання часу: інтегроване навчання дозволяє економити час, оскільки певні теми та концепції можуть вивчатися паралельно, а не окремо в різних предметах.

5. Стимулює інтерес до навчання: інтегроване навчання може бути більш привабливим для учнів, оскільки воно робить навчання більш цікавим та змістовним[26] .

Інтегроване навчання сприяє глибокому розумінню матеріалу та розвитку критичного мислення учнів, а вчителю допомагає створювати умови для цього розвитку. Методика грає надзвичайно важливу роль в проведенні інтегрованих уроків, особливо в початковій школі. Оскільки інтегровані уроки об'єднують зміст різних предметів і мають різні цілі, вчителю потрібно володіти різними методами та прийомами навчання[13].

Ось деякі основні методи та прийоми, які можна використовувати на інтегрованих уроках: Розглянемо кожен з методів і прийомів більш детально.

1. Метод проектів: учні працюють над конкретним проектом, який об'єднує елементи різних предметів. Наприклад, створення презентації про власне місто може включати географічні, історичні, мовні та інші аспекти.

2. Групова робота: формування груп учнів для вирішення завдань сприяє співпраці та обміну знаннями між учнями, що підвищує ефективність навчання.

3. Використання візуалізації: графічні схеми, малюнки, схеми можуть допомогти учням легше розуміти складні концепції та зв'язки між ними. 4. Обговорення та дебати: сприяє розвитку критичного мислення та вміння висловлювати власну думку.

5. Практичні вправи та експерименти: дозволяють учням власноруч застосовувати теоретичні знання на практиці, що збагачує їх розуміння предметів. Методи і прийоми: проекти, практичні вправи та

експерименти візуалізації поділ завдань на етапи інтерактивні технології групова робота, обговорення і дебати[15].

6. Інтерактивні технології: використання комп'ютерних програм, ігор, відеоматеріалів може зробити навчання більш захопливим і цікавим [27].

Розвиток емоційного інтелекту в учнів початкової школи потребує забезпечення певних педагогічних умов. Особливості, умови та шляхи розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів були предметом досліджень Т. Пушкарьова, А. Рибалка, Т. Сердюк та ін[18].

Глобальні процеси сучасного цивілізаційного розвитку визначають необхідність становлення нової парадигми освіти. Одним із можливих проголошується тип інтегративної освіти. Інтеграція, як процес створення цілісної і багатовимірної картини світу сьогодні набуває статусу одного з провідних методологічних принципів освіти.

У Державному стандарті загальної початкової освіти зазначено, що для реалізації мети Нової української школи, складовою якої є розвиток емоційного інтелекту учнів, зважаючи на вікові особливості учнів початкової школи, наголошено на необхідності обов'язкового застосування в освітньому процесі дослідницьких, ігрових, творчих видів діяльності, а поєднання безпосередньо впливають на розвиток пізнавальних, моральних, естетичних емоцій[28].

Проблематика інтеграції навчання в сучасному контексті є важливою та актуальною як для теоретичних роздумів, так і для практичної реалізації. Наразі актуальною є потреба у поєднанні знань з різних предметних областей на початковому етапі освіти, оскільки молодші школярі мають тенденцію до цілісного сприйняття навколишнього світу. Розробка методики умов формування емоційного інтелекту вимагає визначення педагогічних умов для розвитку та покращення емоційного інтелекту у молодших школярів засобами інтегрованого навчання[5].

Для розвитку емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку необхідні такі умови:

1. Включення елементів інтеграції у навчальний процес початкової школи;

2. Поєднання різних навчальних предметів в умовах інтегрованого навчання;

3. Розвиток у молодших школярів уміння усвідомлювати свої емоції у навчальній діяльності та у процесі комунікації. [41]

Розкриємо сутність та зміст цих педагогічних умов. Перша умова – включення елементів інтеграції у навчальний процес початкової школи.

Необхідність дотримання цієї педагогічної умови визначається тим, що інтеграція сучасного суспільства пояснює необхідність освітньої інтеграції. Сучасне суспільство потребує висококваліфікованих, добре підготовлених спеціалістів. Щоб задовольнити цю потребу, підготовка добре освічених і добре підготовлених спеціалістів повинна починатися з молодших класів, а інтеграція в початкових школах цьому сприяє. Інтегроване навчання має розглядатися не як самоціль, а як засіб підвищення ефективності навчального процесу, формуванню у молодших школярів мотивації учіння.

Друга умова – раціональне поєднання різних навчальних предметів в умовах інтегрованого навчання[30].

Такий урок має поєднувати блоки знань з різних навчальних предметів і зосереджуватися на темі проблеми, з метою збагачення інформацією та емоціями сприйняття, мислення та почуттів учнів, дозволяючи зрозуміти певне явище з різних боків, а також усвідомлення цілісності знань. Добре сплановане загальноосвітнє заняття з чіткими цілями і завданнями, практичним і досяжним,

цікавим матеріалом, що відповідає всебічним здібностям, інтересам і досвіду дітей.

Третя умова – формування в учнів уміння усвідомлювати свої мотиви у навчальній діяльності.

Ефективність навчальної діяльності залежить від заохочення учнів до діяльності, спрямованої на засвоєння знань і формування умінь і навичок. Мотивація пізнання навколишнього світу повинна бути домінуючою мотивацією навчальної діяльності учнів. Навчальна мотивація спонукає до пізнавальної діяльності і пов'язана із задоволенням пізнавальних потреб суб'єкта. Пізнавальна мотивація, як сукупність внутрішніх умов, що викликають діяльність суб'єкта, визначає її спрямованість і є основою поведінкового вибору. При цьому важливо, щоб учні засвоїли роль і засоби такого знання, щоб усвідомити мотивацію особистості[29]. Мотивація, як необхідна частина навчальної діяльності, виконує функції спонукання, організації та смислоутворення, а разом становить поле індивідуальної мотивації. Мотивація визначає потребу в пізнанні, прагнення до отримання нової інформації, готовність до подолання суперечностей, що виникають під час пізнання[33].

Таким чином, нами було представлено інструментарій для визначення емоційного стану, тривожності та, звичайно, показників ЕІ молодших школярів: здатність назвати емоції, які відчуються в певний момент; усвідомлення і аналіз емоційних проявів; вміння управляти своїми емоціями, відповідно до ситуації; вміння справлятися зі своїми емоціями соціально прийнятними способами; вміння ідентифікувати емоції інших людей; вміння співпереживати, емоційно відгукуватися на прохання інших

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що у науковій літературі емоційний інтелект розглядається з двох позицій: 1) як щось таке, що пов'язане із когнітивною сферою; 2) як можливості

соціальної взаємодії та досвід, необхідний для побудови взаємовідносин з оточуючими, вплив на людину шляхом використання різноманітних рушійних сил з метою спонукання до дій. Емоційний інтелект є одним з базових понять, що використовується для пояснення рушійних сил поведінки, діяльності людини.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «емоційний інтелект». У нашому дослідженні емоційний інтелект розглядається як здатність людини розуміти як свої емоції, так і емоції оточення, адекватно на них реагувати та керувати їхніми проявами. З'ясовано, що від емоційного інтелекту залежить, як людина будуватиме свою комунікацію, буде вирішувати складні задачі, боротися з труднощами[22].

Більшість науковців трактують інтелект як відносно стійку структуру розумових здібностей і емоційний інтелект як групу ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні власних емоцій, та адекватному їх вираженні[10].

Метою інтегрованої навчально-тематичної програми є створення умов для системного подання предмета, поняття, явища і попередження розвитку кліпового мислення. Нами визначено психолого-педагогічні умови, за яких процес розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання буде ефективним. Це такі: органічне включення елементів інтеграції у навчальний процес початкової школи; раціональне поєднання різних навчальних предметів в умовах інтегрованого навчання; формування в учнів уміння усвідомлювати свої та чужі мотиви, емоції у навчальній діяльності; активізація пізнавальної діяльності молодших школярів через емоційне ставлення до навчання, інтересу до знань.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

2.1 Аналіз досвіду використання інтегрованих уроків вчителями початкових класів у педагогічній практиці

Теоретичний аналіз теми дослідження показав у 1 розділі, що доцільним буде дослідити стан даної теми у практиці вчителів початкової ланки. Тому актуальним було вивчення досвіду вчителів початкових класів Бериславського закладу, загальноосвітня школа номер 3, Херсонської області – Н.Ю.Бехтер, Т.Г.Сьомик, Т.П.Шведун, поспілкувавшись з ними особисто. Вивчення досвіду вчителів початкової школи, які використовують інтеграцію на уроках, дозволяє стверджувати, за застосування інтегрованих завдань, з елементами ігор, завдань сприяє запобіганню перезавантаженню учнів об'єднанням різних предметів. Тому важливо надавати увагу органічному включенню інтегрованих елементів у навчальний процес початкової школи[43].

Проаналізуємо досвід вчителів початкових класів з використанням інтегрованих уроків.

Т.Г. Сьомик стверджує, що інтегровані уроки дають можливість набути можливість свідомого мислення, висловлювати правильно і зрозуміло свої думки на будь-яку тему. Найбільш яскравий ефект на уроках української мови та читання. Ці предмети доцільно об'єднати на одному уроці, тому що відповідають спільним навчальним цілям та мають спільні мовленнєві види діяльності: слухання, читання, розуміння, усні та письмові висловлювання. Застосування інтеграції на уроках мови та читання позитивно позначаються на результаті формуванні мовленнєвих навичок, а отже набувають комплексності,

узагальності. А це в свою чергу у поєднанні з читанням підвищується мотивація до вивчення мови, опрацювання програми.

Т.Г. Сьомик вважає, що інтеграція музики, образотворчої творчості та літературного матеріалу дає змогу здійснювати одночасний вплив на думки, почуття і уявлення дитини, збагатити різні сторони життя учня. Уроки, побудовані на основі інтеграції, завжди відрізняються інформаційною насиченістю, цікаві дітям, оскільки дають змогу органічно поєднувати різні види діяльності. Молодші школярі на таких уроках стають жвавішими, прокидається інтерес, беруть активну участь у обговоренні навчального матеріалу[19].

Як вчителька зауважує, саме нестандартні підходи активізують пізнавальну діяльність, підвищують якісно знання, розвивають мислення, допомагають сформулювати потрібні поняття. А саме головне запобігають швидкій стомленості, а отже посилюють інтерес до навчання. Повне злиття різних видів викликає або підтримує пізнавальні можливості, тобто досягати повного емоційно-образного та логіко-понятійного компонентів[34].

Н.Ю. Бехтер, вчитель початкових класів вищої категорії, вчитель методист — над проблемою організації нестандартних уроків з використанням інтегрованих елементів виділяє, що комплексне використання мистецтв у педагогічному процесі для розвитку емоційної сфери молодшого школяра особливо значуще, оскільки служить творчому розкриттю його особистості в той період, коли він тільки починає освоювати загальні засоби та способи художньої діяльності.

Мистецтво в навчальному процесі початкової школи інтегруючи з музикою, образотворчим мистецтвом, розглядаються як предмети естетичного циклу, головним завданням якого є розвиток здатності учнів сприймати, розуміти, відчувати і створювати прекрасне в житті, мистецтві та власне художній діяльності[17][.

Предмети естетичного циклу чинять значний психотерапевтичний вплив на молодших школярів, знімаючи нервово-психічне напруження, відновлюючи енергію і створюючи емоційно-позитивний настрій. Учні вчаться розпізнавати і показувати емоції та почуття (радість, захват, смуток, горе, печаль, гнів, злість, тривога, страх, жах, здивування, інтерес, відраза, незадоволення, презирство, сором, провина, нудьга та ін.) людей різної статі та віку з уточненням різних ознак прояву емоцій. На уроках музики та образотворчого мистецтва молодший школяр визначає, розрізняє і називає емоції та почуття, які виникають у неї під час прослуховування або перегляді музичних і художніх творів; своїми словами описує свою емоційну реакцію на почуте, побачене. Вчителька пояснює, що необхідно навчити дитину демонструвати (в інсценуваннях художніх творів, рольових іграх, театральних постановках) різні за силою емоції та емоційні стани з використанням вербальних і невербальних засобів їхнього вираження. Саме уроки літературного читання націлені на формування вміння виражати емоції за допомогою інтонації, темпу і ритму мовлення, гучності та сили голосу. У зв'язку із завданнями формування моцінного інтелекту видається необхідною й активізація інтонаційно-мовленнєвого досвіду школяра, оскільки ця діяльність розвиває не тільки його емоції, а й форми їх вираження голосом (тобто готує інструмент для одного з найважливіших видів дитячої музичної діяльності - співу), а також збагачує і удосконалює інтонаційний слух - передумову повноцінного сприйняття музики[12].

На думку Т.П. Шведун, що мета інтегрованого навчання тісно пов'язана з метою Нової школи, оскільки не просто дає знання, а формує особистість, яка займає позицію активного громадянина. Проведення інтегрованих уроків сприяє:

- швидкій адаптації дітей до школи;
- підвищенню рівню знань;

- позитивним формуванню емоційного інтелекту;
- стійкому утриманню пізнавального інтересу до предмету;
- комунікативної компетентності та формуванню творчих здібностей;
- виробленню особистісних переконань, певних норм поведінки, системи моральних цінностей [34].

До інтегрованих предметів слід включати матеріали в ігровій формі, що передбачають активізації пізнавальних, мисленнєвих функцій, а також розвитку слухового сприйняття, естетичному вихованню. Інтегровані уроки знімають кордони традиційного навчання, допомагають учням емоційно сприймати деякі поняття.

Таким чином, інтегровані уроки сприяють підвищенню свідомій зацікавленості учнів, роблять цікавими, підвищують інтерес до навчання, допомагають активізувати розумову активність на уроках.

2.2. Виявлення рівня сформованості емоційного інтелекту молодших школярів

Експериментальна робота проводилась у Червономаяцькому закладі повної загальної середньої школи. У дослідженні взяли участь 26 учнів 2 «А» класу та 23 учнів 2 «Б» класу, які були поділені на ЕГ та КГ групи.

Мета нашого експерименту – обґрунтування ефективності формування розвитку емоційного інтелекту засобами інтегрованого навчання.

Завдання:

1. Вибрати критерії, показники, підібрати методики, створені для виявлення рівня сформованості емоційного інтелекту молодших школярів.
2. Визначити вибірку піддослідних дітей молодших школярів.

3. Провести діагностичне вивчення рівнів сформованості емоційного інтелекту молодших школярів, опрацювати результати, подати їх графічно, зробити висновки.

Експериментальне дослідження складалася із трьох етапів:

1 етап – констатуючий. Первинне вивчення рівня сформованості емоційного інтелекту молодших школярів

2 етап – формуючий. Проведення педагогічної роботи щодо формування емоційного інтелекту молодших школярів. Мета етапу полягала у створенні педагогічних умов для успішного формування емоційного інтелекту молодших школярів.

3 етап – контрольний. Підсумкова діагностика рівнів сформованості емоційного інтелекту молодших школярів та проведення порівняльного аналізу результатів.

Для реалізації поставленої мети, на основі вивченого нами теоретичного матеріалу, нами були визначені наступні компоненти творчих здібностей: когнітивний, емоційний, поведінковий.

Постановка мети і вибору компонентів емоційного інтелекту молодших школярів визначили зміст і методики констатуючого етапу експерименту:

1. Тест креативних здібностей Е. Торренса, - Діагностика емоційного компонента:

2. Методика «Наборщик» Л. Субботіної - Діагностика когнітивного компонента.

3. Опитувальник креативності Д. Джонсона - Діагностика поведінкового компонента.

Висвітливо докладніше найбільш важливі аспекти обраних нами методик, які обґрунтовують наш вибір в рамках даної теми. Метою тесту креативних здібностей Е. Торренса (Додаток А) є діагностика особливостей емоційного інтелекту молодших школярів.

У своїй роботі ми використовували невербальний тест Е. Торренса, що складається з трьох субтестів: «намалюйте картинку», «заверши фігури», «повтори лінії». Дана батарея тестів (невербальних) спрямована на вимірювання різних аспектів емоційного інтелекту молодших школярів; у всіх субтестах завдання вимагають відповідей у формі деякого малюнка або зображення. Кожен субтест має свою характеристику, інструкцію, час виконання кожного завдання.

Інтерпретація результатів тесту являє собою підрахунок балів по кожному з показників (швидкість, оригінальність, розробленість, опір замикання, абстрактність назви). Далі необхідно перевести отримані бали в шкальні за допомогою представленої формули, а потім знайти значення середнього арифметичного з усіх балів, отриманих при оцінці даних п'яти показників.

Методика «Наборщик» Л. Суботіної (Додаток А), яка діагностує когнітивний компонент емоційного інтелекту молодших школярів, має на меті оцінку емоційного інтелекту молодшого школяра. Дану методику рекомендується використовувати в рамках предмета літературне читання, так як вона дозволяє виявити рівень не тільки емоційного інтелекту у молодшого школяра, а й рівень його мовленнєвої уяви. В ході реалізації методики «Наборщик» дитині дається слово, що складається з певної кількості букв, з цього слова учневі необхідно скласти інші слова. Час даної роботи становить 5 хвилин.

При обробці результатів оцінюється оригінальність слів, кількість букв, швидкість виконання завдання, далі бали підсумовуються.

У нашій роботі ми також використовували опитувальник креативності Д. Джонсона (Додаток А).

Метою даного опитувальника є вивчення рівня емоційного інтелекту молодших школярів.

Для оцінки емоційного інтелекту експерт спостерігає за соціальними взаємодіями респондента в тій чи іншій навколишньому середовищі (в класі, під час будь-якої діяльності, на заняттях). Інтерпретація результатів тесту здійснюється за допомогою оцінювання восьми поданих тверджень, далі відбувається підрахунок і підсумовування отриманих балів.

Таким чином, розглянуті вище методики є оптимальними і надійними для діагностики емоційного інтелекту молодших школярів. Дані методики мають трьох бальну систему оцінювання, а також припускають поділ на три рівні: високий, середній і низький. Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту молодших школярів визначається сумою балів за перерахованими вище методиками.

Відповідно до обраних нами компонентами виділимо рівні розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Низький рівень емоційного інтелекту молодших школярів характеризується тим, що такі учні найчастіше не використовують методи творчості на уроках, а також рідко володіють високими показниками швидкості і оригінальності здібностей. Учні з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту не здатні до створення нових, оригінальних ідей, вважають за краще бути веденими в навчальній діяльності, потребують допомоги вчителя і в постійному контролі. Також, найчастіше, такі учні мають низький рівень знань, у них слабо розвинена мова, мовленнєва уява. У своїй діяльності відмовляються від виконання творчих завдань (складання ребусів, синквейнів, написання міні-творів, віршів і т.д.). Крім того, такі учні рідко проявляють ініціативу на уроці, часто вимагають допомоги вчителя навіть при вирішенні базових завдань.

Для школярів із середнім рівнем розвитку емоційного інтелекту характерно те, що вони не завжди можуть використовувати творчі методи при вирішенні навчальних завдань, вони часто потребують

допомоги вчителя для підтримки та направлення їх дій. Оригінальність мислення цих учнів знаходиться в межах норми: вони здатні на висунення оригінальних ідей, але це досить рідкісне для них явище. Також вони мають недостатній рівень знань, понять, уявлень, їх словниковий запас частіше є небагатим. Учень недостатньо активний, виконує завдання під контролем вчителя, проте може проявити себе як творча особистість, створювати нові образи, описувати їх.

Для дітей з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту характерно те, що вони мають чітке уявлення про творчі методи і активно застосовують їх при вирішенні навчальних завдань. Такі учні активні під час навчального процесу, а так само зацікавлені при виконанні завдань. Вони намагаються самі знайти відповідь на поставлене запитання, а також нерідко допомагають своїм однокласникам. Школярі з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту володіють оригінальною творчою уявою і мисленням. Вони часто висувають нові та оригінальні ідеї. Описуючи героїв літературного твору, використовують у своїй промові епітети, метафори, також мають достатній словниковий запас і розвинену мовленнєву уяву. Такі школярі часто мають високу успішність і самостійність у своїй діяльності, крім того, вони часто виконують шаблонні завдання, спираючись на оригінальність своїх здібностей, проявляють ініціативу у виконанні творчих завдань.

Відповідно до виділених рівнів і їх характеристиками пропонуємо загальну шкалу оцінки використовуваних нами діагностичних методик:

0-3 бали-низький рівень,

4-6 балів – середній рівень,

7-9 балів – високий рівень розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Учні які нами діагностуються мають приблизно однакові показники успішності та загального розвитку.

Констатуючий етап експерименту проводився відповідно до обраних компонентів і методиками, які описані вище. Ми представили результати по кожному з учнів обох груп в таблиці 1, 2 (Додаток Б).

Зупинимося докладніше на аналізі діагностичних даних отриманих за кожною методикою.

При дослідженні емоційного компонента 2 «А» та 2 «Б», використовуючи тест креативності Е. Торренса, що включає три субтести, у нас вийшли наступні результати, які відображені в таблиці 2.1. та Рис.2.1

Таблиця 2.1

Розподіл учнів 2 «А» та 2 «Б» класу за емоційним компонентом

Клас	Рівні емоційного інтелекту молодших школярів					
	низький		середній		високий	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
2 «А»	5	19%	18	69%	3	12%
2 «Б»	4	17%	15	66%	4	17%

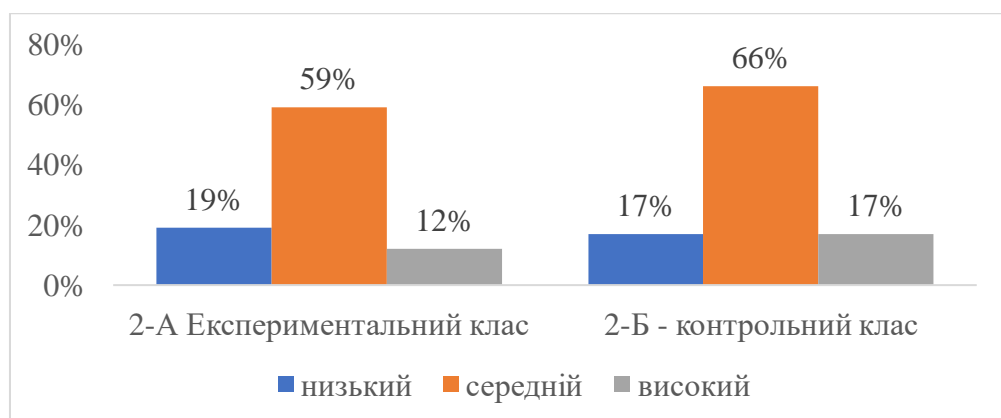

Рис.2.1 Розподіл учнів 2 «А» та 2 «Б» класу за емоційним компонентом

З таблиці та рисунка ми можемо помітити, що низький рівень емоційного інтелекту молодших школярів переважає в учнів 2 «А» класу та становить 19%, що на 2% більше, ніж у 2 «Б» класі. В свою чергу, середній рівень розвитку творчих здібностей переважає як і 2 «А», і у 2 «Б» класі, але найбільше значення він становить в учнів 2 «А» класу. Високий рівень, відповідно, переважає в 2 «Б» класі та становить 17%, що на 5% більше, ніж у 2 «А» класі. Звертаючи увагу на отримані значення, можна відзначити, що по даному компоненту класи, що діагностуються, знаходяться приблизно на однаковому рівні.

Отримані нами результати за емоційним компонентом свідчать про те, що 2 «Б» клас має в своєму розпорядженні велику кількість учнів, які прагнуть проявити себе як творчу особистість, ніж учні 2 «Б» класу. Також під час проведення даної методики нами було зазначено, що у 2 «Б» класі переважна кількість учнів випробовували інтерес до виконанню запропонованих субтестів. Так, відповіді більшості учнів 2 «Б» класу мали оригінальність, що визначилася на високому або середньому рівні. Відповіді 2 «А» класу мали більше репродуктивний характер, що не відрізнялися високими значеннями показників. Також у рамках проведеної методики варто зазначити, що обидва класи показали достатньо високий рівень розвитку такого показника, як розробленість.

Ми можемо припустити, що цей показник знаходиться на вищій відмітці, тому що у дітей молодшого шкільного віку більше розвинена спостережливість, характерною особливістю молодшого школяра є те, що він часто звертає свою увагу на різні дрібниці і це може служити опорою в його навчальній діяльності. Слід відзначити, що високі значення цього показника характерні для учнів з високою

успішністю, для тих, хто здатний до винахідницької і конструктивної діяльності.

Горкаючись успішності виконання того чи іншого субтесту, необхідно відзначити, що найбільш успішна робота була виконана учнями над субтестом 2 – «Завершення фігури». Це свідчить про те, що багато учнів здатні до продуктивного створення нових ідей та зображень, а також здатні до успішного виділення головного. Учні 2 «А» класу називали свої малюнки оригінальніше, що говорить про багатстві словникового запасу, а також уяви. Серед назв малюнків були навіть неіснуючі слова, тобто вигадані самими учнями.

Великі труднощі учні обох класів зазнали під час роботи над субтестом 3 – «Повтори лінії», оскільки він передбачає більшою мірою не домальовування фігури, як і субтесті 2, а перетворення вже існуючої низки одноманітних ліній. При роботі над субтестом 1 учні випробовували менше дискомфорту, чим при виконанні субтесту 3, оскільки з аналогічними завданнями вони зіштовхувалися під час роботи. Проте малюнки, зроблені дітьми, рідко володіли оригінальністю ними були намальовані типові об'єкти.

Отримані дані свідчать про те, що учні 2 «Б» класу більшою мірою зацікавлені в інтелектуальній діяльності, ніж учні 2 «А» класу, а також більшість з них здатні до створення нових ідей та зображень, можуть відійти від заданих зразків у вирішенні будь-яких завдань.

Перейдемо до розгляду результатів, отриманих під час діагностики когнітивного компонента емоційного інтелекту молодших школярів за допомогою методики «Наборщик» Л. Суботиної. Отримані нами дані представлені у порівняльній таблиці 2.2. та Рис.2.2

Таблиця 2.2

Розподіл учнів 2 «А» та 2 «Б» класу за когнітивним
компонентом

Клас	Рівні емоційного інтелекту молодших школярів					
	низький		середній		високий	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
2 «А»	13	50%	10	39%	3	11%
2 «Б»	10	44%	9	39%	4	17%

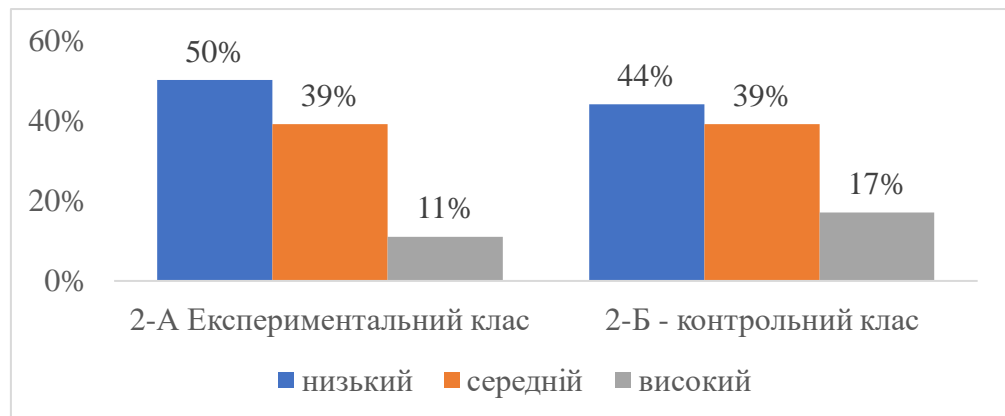

Рис. 2.2 Розподіл учнів 2 «А» та 2 «Б» класу за когнітивним компонентом

Описуючи результати проведення методики «Наборщик» Л. Суботиної, з таблиці 2.2 ми можемо відзначити, отримані дані двох класів мають несуттєві відмінності.

Так, високий рівень переважає у учнів 2 «Б» класу і становить 17% від загальної кількості учнів. У 2 «А» класі даний рівень діагностується у трьох осіб, що становить 11% загальної кількості учнів. Молодші школярі, які мають високий рівень розвитку когнітивного компонента емоційного інтелекту, відрізняються швидкістю і гнучкістю мислення, також характерна наявність розвиненого на високому рівні мовленнєвої уяви. Такі учні склали не менше 10-14 слів із запропонованого слова («луска») протягом 2-4 хвилин, причому складені ними слова відрізнялися складністю та

правильністю в написанні: «ослиця», «косиця», «лісок», «колос», «ліса».

Значення середнього рівня діагностованих класів мають менші відмінності. Так, середній рівень у 2 «Б» та 2 «А» класі має однакове значення – 39%. Учні, у яких рівень емоційного інтелекту за цим компонентом є середнім, виконували цю роботу не без інтересу, регламент відведеного часу також дотримувався, але не менше 5 хвилин. У ряді складених слів таких учнів були помилки, більшість підібраних слів була досить простою: «ліс», «під», «кіл». Але також зустрічалися складні слова. Такі учні становили близько 5-9 слів.

Учні з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту за досліджуваним компонентом 2 «А» класу, як видно з таблиці 2.2, склали 50%, що на 6% більше, ніж у 2 «Б» класі. Такі учні виконували завдання без інтересу, або зазнавали деяких труднощів у його виконанні, вони потребували допомоги вчителя, у ході виконання завдання ставили додаткові питання, які були обговорені раніше. Так, багато молодших школярів склали 1-4 слова, в деяких їх них були орфографічні помилки, чи писали неіснуючі слова. Можна сказати про те, що такі учні мають не тільки низький рівень розвитку даного компонента, але й мають низьку успішність, прогалини у знаннях, низьку самостійність і невміння швидко орієнтуватися в проблемних ситуаціях.

Розглянемо результати проведення опитувальника креативності Д. Джонсона, які представлені у таблиці 2.3., Рис.2.3

Таблиця 2.3

Розподіл учнів 2 «А» та 2 «Б» класу за поведінковим компонентом

Клас	Рівні емоційного інтелекту молодших школярів					
	низький		середній		високий	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
2 «А»	9	35%	15	57%	2	8%
2 «Б»	8	35%	12	52%	3	13%

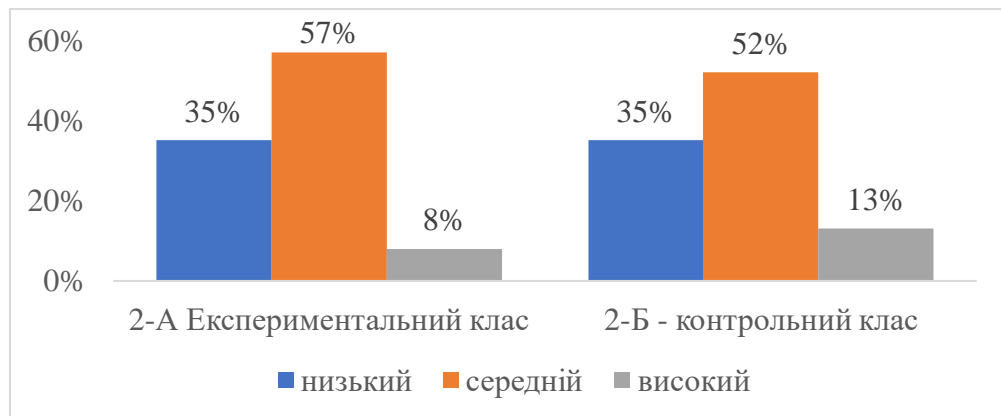

Рис.2.3 Розподіл учнів 2 «А» та 2 «Б» класу за поведінковим компонентом

Як очевидно з таблиці 2.3 та рис.2.3, загалом отримані дані мають несуттєві відмінності. Так, низький рівень емоційного інтелекту за цим компонентом у 2 «А» та 2 «Б» класі мають 35%. Спостереження показало, що такі учні недостатньо активні протягом уроку, генерують невелику кількість ідей, або не пропонують принципових нових рішень того чи іншого завдання. Крім того, багато з них відмовляються відповідати на поставлені питання вчителем, мають низьку успішність, а також такі учні мають низьку ініціативу на уроці. Високий рівень по даному компоненту переважає у 2 «Б» класі. Але відмінності також є несуттєвими. Учні діагностованих класів з високим рівнем емоційного інтелекту за поведінковим компонентом відрізняються тим, що в рамках поставленого завдання здатні на висування великої кількості

різних ідей, а також вони здатні до прояву уяви, часто вдаються до залучення почуття гумору рамках освітнього процесу. Таких учнів відрізняє впевненість в своїх висловлюваннях, активність на уроці, а також найчастіше висока успішність та продуктивність.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, ми можемо виділити рівні розвитку емоційного інтелекту молодших школярів 2 «А» та 2 «Б» класу, підсумовуючи отримані ними бали у межах кожної методики. Дані рівнях молодших школярів відображені Рис.2.4.

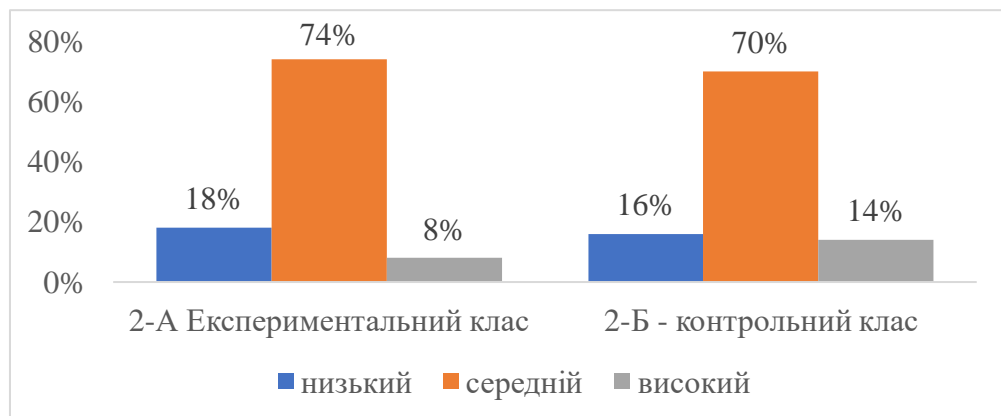

Рис.2.4. Загальний рівень сформованості емоційного інтелекту молодших школярів на констатуючому етапі експерименту

На малюнку 2.4 бачимо загальні результати 2 «А» і 2 «Б», отримані за підсумками представлених діагностичних методик. Ми можемо побачити, що низький рівень емоційного інтелекту молодших школярів у 2 «А» класі становить 19% від загальної кількості учнів, а в 2 «Б» класі цей рівень визначають 17%.

У свою чергу, ми можемо відзначити, що середній рівень розвитку емоційного інтелекту молодших школярів переважає у учнів 2 «А» класу і складає 73%, це обумовлено тим, що учнів із високим рівнем емоційного інтелекту молодших школярів у цьому класі менше, ніж у 2 «Б». Високий рівень розвитку емоційного інтелекту діагностованих класів також відрізняється, але не суттєво. В 2 «А» класі даний рівень визначився відміткою 8%, а в 2 «Б» - 13%.

Отже, ми можемо припустити, що отримані нами результати свідчать, що з учнів 2 «Б» класу емоційний інтелект розвинений більшою мірою, ніж у паралельного класу. Оскільки учні 2 «Б» класу здебільшого здатні до прояву більшої активності, самостійності і зацікавленості в навчальний процес, а також у навчальній діяльності в цілому; вони здатні до створення нових ідей; у них більшою мірою розвинена увага і мислення.

Учні 2 «А» класу частіше, ніж учні 2 «Б» класу вдаються до репродуктивних методів у своїй діяльності, також, ми можемо відзначити, що їхня зацікавленість та знання про емоційний інтелект дещо нижчі, ніж у учнів паралельного класу.

За результатами констатуючого етапу експерименту ми вважаємо за доцільне у своєму дослідженні визначити 2 «А» клас, як експериментальний у зв'язку з нижчими результатами, ніж у 2 «Б» класі. Відповідно, 2 «Б» клас визначається нами як контрольний.

Таким чином, дані констатуючого етапу експерименту свідчать про недостатній рівень розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, що зумовлює необхідність проведення формуючого етапу експерименту.

2.3. Впровадження програми розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання

Ключова ідея програми розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання полягає у досягненні особистісних результатів освоєння молодшими школярами програми виховання основної освітньої програми початкової загальної освіти через розвиток у них емоційного інтелекту як однієї з найважливіших складових успішної особистості, а також підвищення

компетенцій та психолого-педагогічну освіту в учасників освітнього процесу – педагогів та батьків у сфері емоційного інтелекту.

Цю ідею в рамках інноваційного проекту передбачається реалізувати через такі напрямки:

1. Робота з учнями;
2. Робота з педагогами;
3. Робота з батьками.

Напрямок «Робота з учнями».

Робота з учнями початкової школи з розвитку емоційного інтелекту проводиться у рамках програми позаурочної діяльності «Школа емоційного інтелекту», а також через організацію та проведення різноманітних заходів, тематичних тижнів, конкурсів, виставок.

Програма з позаурочної діяльності «Школа емоційного інтелекту» у рамках соціального напрямку розвитку особистості розроблена відповідно до вимог державного освітнього стандарту початкової загальної освіти та на основі основної освітньої програми початкової загальної освіти

Програма передбачає можливість організувати заняття як щотижня, і блоками - інтенсивами.

Періодичність проведення занять регулюється навчальним планом та розкладом школи. Заняття у формі інтенсивності проводяться в канікулярний час.

Послідовність тем у програмі може бути змінена в залежності від умов навчання (рік навчання, рівень готовності учнів до засвоєння знань, наявність навчально-методичного забезпечення та ін.).

Форми контролю: вікторина «Що я знаю про емоції», конкурс «Знаток емоцій та почуттів», інсценування, рольові ігри, оповідання учнів, малюнки, творчі роботи «Словник емоцій», «Чек-лист «Мої

емоції», «Чек-лист» «Розпізнаю емоції», «Чек-лист «Керую емоціями», колаж «Багатий світ моїх емоцій», зйомка відеоролика «Діти – дітям».

Практична значущість програми: у тому, що зміст програми спрямовано як теоретичне, а й практичне вивчення основ емоційної грамотності в молодших школярів. Окремі заняття програми можуть використовуватися при проведенні класного годинника, тренінгів на згуртування, на адаптацію, позакласних заходах. Ігри та вправи із занять програми можна використовувати при проведенні динамічних пауз та змін у початковій школі. Програма також дає можливість у розвиток проектної діяльності учнів. У ході проходження програми «Школа емоційного інтелекту» учні за бажанням виконують творчі та дослідницькі проекти. Зразкові теми дитячих проектів:

«Як навчитися розуміти свої емоції»; «Як навчитися розуміти емоції іншого»; «Як навчитися керувати своїми емоціями»; «Емоції, які мені заважають. Як із ними справлятися»; «Мої емоції у школі та вдома. Різні вони чи однакові»; «Як впливають мої емоції на мою успішність (або навчання)»; «Як впливають мої емоції на стосунки з однокласниками»; «Які герої дитячих книг вчать нас важливого: почуттям та емоціям»; «Емоції – наші вороги чи друзі»; «Райдуга емоцій або який колір у моїх емоцій».

Програма позаурочної діяльності складається з чотирьох розділів, кожен розділ має певні завдання.

Розділ 1 – «Я пізнаю себе». У розділ включені ігри, вправи, завдання, створені задля формування початкових уявлень учня себе і дослідження себе. Теми розділу: Ознайомлення зі світом моїх емоцій. Мої сильні сторони. Як управляти собою.

Розділ 2 – «Я і мої емоції». Розділ знайомить учнів із основними емоційними станами. На заняттях розділу учні за допомогою спеціальних вправ, ігор та завдань навчаються розрізняти свої емоції та керувати ними. Теми розділу: Що я зараз відчуваю. Мої емоції: радість.

Мої емоції: гнів. Мої емоції: страх. Мої емоції: здивування. Мої емоції: смуток.

Розділ 3 – «Я та інші». При вивченні теми розділу учні навчаються розпізнавати емоції інших людей, а також вивчаються поняття дружба, емпатія, доброзичливість, оптимізм, вивчаються питання взаємовідносин, конфліктів. Теми розділу Що відчувають інші. Виявляємо емпатію. Вчимося спілкуватися. Вчимося доброзичливості. Вчимося вирішувати конфлікти.

Розділ 4 – «Я успішний». У розділ входять заключні заняття, основна мета яких – формування позитивного ставлення до себе та рефлексія тих змін, які відбулися з учнями за час проходження програми, встановлення на віру у себе та у свій успіх.

Теми розділу: Хочу бути успішним! Моя впевнена поведінка. Багатий світ моїх емоцій. Зйомка відеоролика «Діти – дітям». Елементи занять програми можна інтегрувати з навчальними дисциплінами з основної освітньої програми, наприклад, на уроках «Я досліджую світ» з тем «Емоції людини», «Почуття та емоції»; на уроках «Літературного читання» (аналізуючи емоції та почуття літературних героїв) та, звичайно ж, на уроках «Музики» та «Образотворчої діяльності».

Напрямок «Робота з педагогами».

Розвивати емоційний інтелект в учнів може лише педагог, який має розвинений емоційний інтелект. Тому проект передбачає підвищення компетентності освітян у галузі розвитку емоційного інтелекту. Ця робота ведеться через програму «Школа емоційного інтелекту для педагогів», яка передбачає теоретичні та практичні заняття для педагогів та націлена на:

- формування системи психолого-педагогічних знань про роль та функції емоційного інтелекту в педагогічній діяльності;
- організацію процесу спрямованого розвитку властивостей емоційного інтелекту у вигляді циклу занять.

Тренінгові заняття реалізуються у формі психогімнастичних вправ, ділових та рольових ігор, групових дискусій, моделювання ситуацій педагогічного спілкування.

Напрямок «Робота з батьками».

Працюючи над розвитком емоційного інтелекту в дітей віком, необхідно заручитися як підтримкою батьків, а й дати їм самим інформацію на цю тему. Тому в рамках реалізації проекту діє «Школа емоційного інтелекту для батьків», яка включає два напрями: воркшоп-клуб та інформаційна підтримка батьків. Воркшоп – це одна з ефективних форм роботи, яка зрозуміла та цікава сучасним батькам. Напрямок «Інформаційна підтримка батьків» реалізується через електронну тьюторську платформу «Школа емоційного інтелекту для батьків» на сайті школи та передбачає психолого-педагогічну освіту батьків у дистанційному форматі. Ця форма зручна батькам, проста в реалізації та має багато плюсів.

Мета «Школи емоційного інтелекту батьків»: підвищення батьківської компетенції у питаннях розвитку емоційного інтелекту в дітей віком.

Завдання:

- психолого-педагогічне просвітництво батьків щодо розвитку емоційного інтелекту.
- створення умов для обміну інформацією та досвідом між батьками та педагогами.
- забезпечення безперервного інформаційного супроводу батьків у питаннях розвитку емоційного інтелекту у дітей.

Два напрями: «Воркшоп-клуб» для батьків та «Інформаційна підтримка батьків» є основними складовими проекту «Школа емоційного інтелекту для батьків» та взаємно доповнюють один одного.

Напрямок: «Воркшоп-клуб». У перекладі з англійської «workshop» – це майстерня. Але практика застосування воркшопів наповнила це поняття багатшим змістом. Воркшоп – це не семінар, не тренінг, майстер-клас, не лекція. Воркшоп – це колективний метод навчання, який має на увазі активну роботу кожного учасника.

Щоб підготуватися до проведення воркшопу, потрібно: вибрати тему та визначити мету; призначити таймінг; вибрати та підготувати місце проведення заходу; підготувати вихідні матеріали на тему для учасників; зібрати аудиторію та призначити модератора.

На даний момент педагогами нашої школи розроблено та пропонуються батькам 7 тематичних зустрічей у рамках воркшоп-клубу. На цьому робота не зупиняється, розробляють нові цікаві теми для зустрічей. Воркшопи проводяться очно (якщо дозволяє епідеміологічна ситуація) або онлайн-форматі, наприклад, на сервісі Zoom. Тривалість проведення одного воркшопу не обмежена рамками зазвичай до 1,5 години. Планування зустрічей воркшоп-клубу має гнучкий характер, теми воркшопів можуть пропонуватися в будь-якій послідовності.

Таким чином, на воркшопі батьки обговорюють отриману інформацію, діляться своїм батьківським досвідом та дізнаються інформацію ще й один від одного. Тобто. кожен учасник приносить щось своє: особистий досвід, спостереження, думки, ідеї. Як правило, батьки з більшим задоволенням діляться своїм досвідом.

Отже, програма розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання передбачає розробку моделі розвитку емоційного інтелекту одночасно з усіма учасниками освітнього процесу для найбільшої ефективності. Відмінністю програми є те, що до неї включені додаткові напрямки, один з яких підвищує професійні компетентності педагогів у галузі емоційного інтелекту, його діагностики та формування у школярів, а другий

спрямований на психолого-педагогічну освіту батьків у галузі розвитку емоційного інтелекту у дітей.

Таким чином, за додаткових умов організації навчально-дослідницької діяльності учнів можуть досягати значних успіхів, що може розглядатися як ефективний фактор соціалізації. Отже, систематична робота над формуванням компонентів емоційного здоров'я на інтегрованих уроках сприяє розвитку емоційної сфери молодших школярів, а також пробуджує в них інтерес до інтерпретації своїх емоцій а також впливає на їхню моральну, духовну сферу, формує емпатію та емоційне благополуччя.

2.4. Аналіз результатів експериментальної роботи з теми дослідження

Після проведення формуючого етапу експерименту було виконано контрольний етап, метою якого є визначення ефективності проведеної роботи з розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів під час уроків, і навіть аналіз експериментальних даних, отриманих під час дослідження.

Під час проведення підсумкової діагностики було систематизовано та узагальнено результати розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів під час уроків. При визначенні рівня розвитку емоційного інтелекту використовувався той ж комплекс методик, за допомогою якого було проведено констатуючий етап експерименту:

1. Тест креативних здібностей Е. Торренса, діагностика емоційного компонента:
2. Методика «Наброщик» Л. Суботиної діагностика когнітивного компонента

3. Опитувальник креативності Д. Джонсона - діагностика поведінкового компонента.

Отже, при порівнянні даних констатуючого та контрольного етапів експерименту нами були отримані такі дані щодо кожного із вибраних нами компонентів (когнітивний, емоційний, поведінковий).

Ми представили результати кожного з учнів обох груп, які представлені у таблиці 3 і4 (Додаток Б).

Розглянемо динаміку рівнів емоційного компонента, що відображається в таблиці 2.4. та Рис.2.5

Таблиця 2.4

Динаміка рівнів емоційного компонента 2 «А» і 2 «Б» класів

Клас	Рівні емоційного інтелекту					
	Констатуючий етап			Контрольний етап		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий
2 «А»	19%	69%	12%	8%	69%	23%
2 «Б»	17%	66%	17%	21%	66%	13%

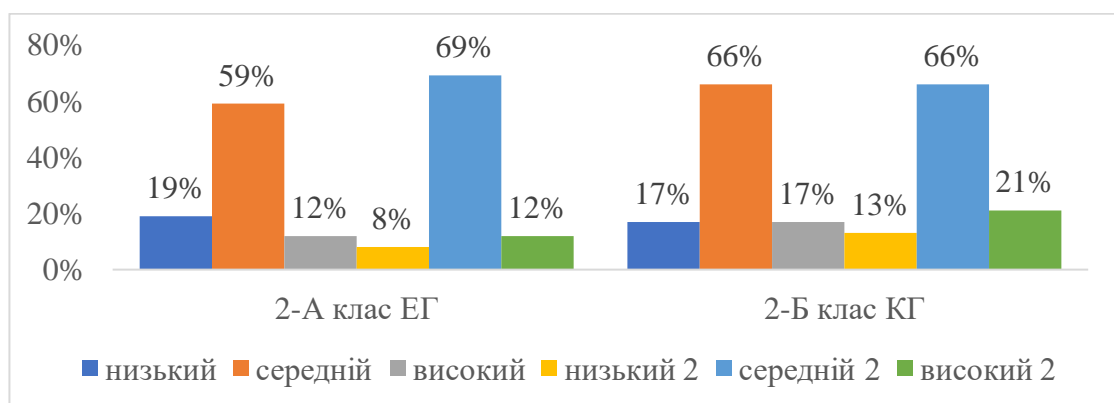

Рис.2.5 Динаміка рівнів емоційного компонента 2 «А» і 2 «Б» класів

Аналізуючи зміни рівнів емоційного компонента 2 «Б» класу, ми можемо помітити, що вони досить несуттєві. На констатуючому етапі

значення низького рівня емоційного інтелекту нижче на 4%, ніж на контрольному етапі, у свою чергу, значення середнього рівня залишилося незмінними, а значення високого рівня знизилося на 4%. Даному класі проводяться протягом двох етапів експерименту із застосуванням однакових принципів, форм, методів, прийомів. Інтерес учнів до виконання завдань, і навіть ставлення молодших школярів до навчальної діяльності під час уроків залишаються приблизно тому рівні. Таблиця 2.4 та Рис.2.5 також відображає динаміку рівнів емоційного компонента 2 «А» класу. Ми можемо помітити, що значення низького рівня порівняно з констатуючим етапом, знизився на 11%, середній рівень позначився на позначці 69%, а високий рівень значення емоційного компонента зріс на 11%.

У відповідях учнів даного колективу підвищився рівень таких показників емоційного інтелекту, як швидкість, оригінальність, абстрактність назв. Назви більшою мірою стали не односкладовими, що відображають задум малюнка більшою мірою. Це означає, що молодші школярі поповнили свої знання про відокремлення головного з аналізованого об'єкта. Учні з великим інтересом наближалися до виконання завдань субтестів методики Е. Торренс. У малюнках також найяскравіше стала проявлятися розробленість, детальність, барвистість. Крім того, учні стали уникати типових і шаблонних малюнків і назв до них, це говорить про розширення словникового запасу, мовленнєвої уяви, підвищення такого показника, як абстрактність назви.

Відповідно до даних результатів, ми можемо зробити висновок про те, що у учнів 2 «А» класу зріс інтерес до навчальних завдань під час уроків. Виконання вправ, вкладених у розвиток емоційного інтелекту, стало викликати позитивні емоції, ніж до застосування комплексу розроблених нами уроків. Крім того, позитивне емоційне ставлення до навчальної діяльності зросло за рахунок того, що ми

підтримували на уроках сприятливу атмосферу, стимулювали молодших школярів у виконанні тих чи інших завдань, при прагненні самовираження.

Перейдемо до розгляду когнітивного компонента, динаміка рівнів якого представлена таблиці 2.5. та Рис.2.6

Таблиця 2.5

Динаміка рівнів когнітивного компонента 2 «А» і 2 «Б» класів

Клас	Рівні емоційного інтелекту					
	Констатуючий етап			Контрольний етап		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий
2 «А»	55%	39%	11%	35%	50%	19%
2 «Б»	44%	39%	17%	35%	48%	17%

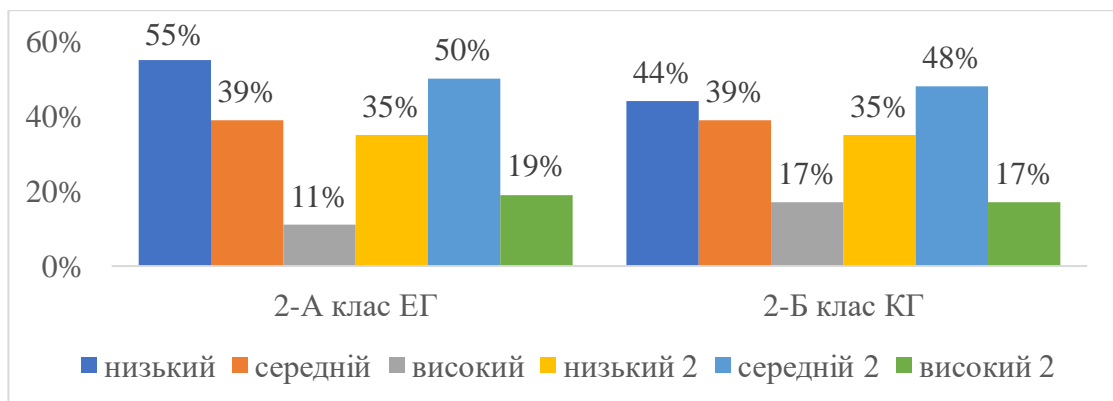

Рис.2.6 Динаміка рівнів когнітивного компонента 2 «А» і 2 «Б» класів

Аналізуючи зміни рівнів когнітивного компонента 2 «Б» класу, ми можемо відмітити, що низький рівень розвитку емоційного інтелекту знизився на 9%, середній рівень підвищився до позначки 48%. Високий рівень, як на контрольному, так і на констатуючому етапі має значення 17%. Таким чином, можна відзначити, що динаміка рівнів виявилася несуттєвою, тому що вчитель переважно не впроваджує в рамках освітнього процесу вправи, що сприяють розвитку, насамперед,

знань, умінь і навиків, які допомагають молодшому школяру реалізуватися у навчальній діяльності під час уроків. Крім того, вчитель рідко включає в діяльність учнів молодших школярів цієї групи будь-які завдання, які сприяють розвитку мислення, уяви, за допомогою яких учні зможуть перетворювати їхню діяльність, а також вирішувати нестандартні завдання в ході аналізу того чи іншого твору.

Звертаючись до динаміки рівнів когнітивного компонента в експериментальному (2 «А») класі, ми можемо відзначити, що низький рівень розвитку даного компонента порівняно з констатуючим етапом експерименту знизився на 20%, середній рівень на контрольному етапі знизився на 11% за рахунок збільшення високого рівня та зниження низького. Високий рівень на контрольному етапі збільшився на 8% порівняно з констатуючим етапом експерименту.

При аналізі даних проведеною методики «Наброщик» Л.Суботиної, бачимо, що учні 2 «А» класу стали пропонувати ширший спектр варіантів складених ними слів, що позначилося підвищення показника гнучкості. Крім того, кількість наданих слів почала варіюватися в діапазоні 10-14 штук при збільшенні показника швидкості. Якщо на етапі констатуючого експерименту, більшість учнів виконували дане завдання за відведений ним час – 5 хвилин, то на контрольному етапі час переважно знизився. до 3-4 хвилин. Це каже про те, що творче мислення учнів даного класу став на більш високий рівень, ніж при першій діагностиці за допомогою розроблених нами вправ. Розробка та використання такої кількості вправ на розвиток даного компонента було обумовлено, насамперед, тим, що він був розвинений найслабше. В основному дані вправи були спрямовані на розвиток уяви та мислення учнів, на поповнення словникового запасу, розвитку мови, а також на дослідження та пошук оригінального вирішення поставленого завдання, закріплення нових знань у вигляді асоціації.

Таким чином, ми бачимо помітне підвищення рівнів за цим компонентом внаслідок поповнення знань, умінь та навичок молодшого школяра з досліджуваної проблеми, поповнення його словникового запасу.

Далі проаналізуємо динаміку рівнів поведінкового компонента 2 «А» та 2 «Б» класів, яка відображена в таблиці 2.6. та Рис.2.7.

Таблиця 2.6

Динаміка рівнів поведінкового компонента 2 «А» і 2 «Б» класів

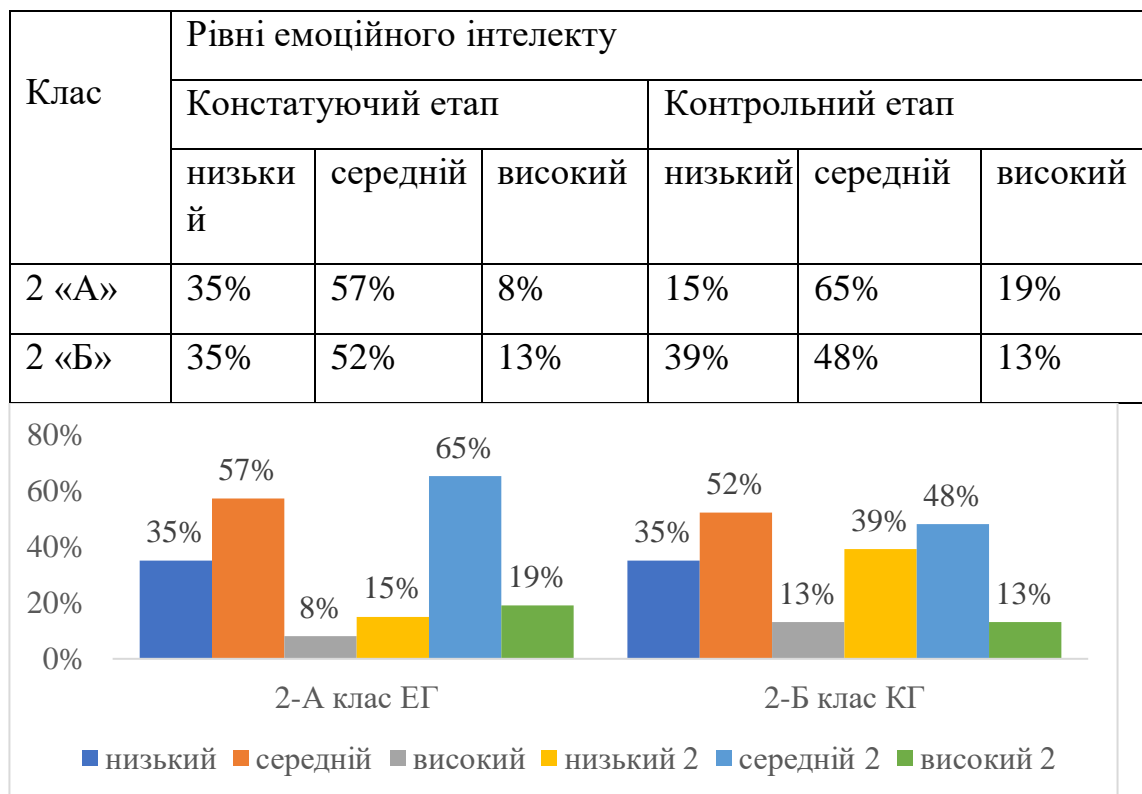

Рис.2.7 Динаміка рівнів поведінкового компонента 2 «А» і 2 «Б» класів

Розглядаючи динаміку рівнів поведінкового компонента 2 «Б», можна відзначити, що низький рівень даного компонента збільшився на 4% порівняно з констатуючим етапом експерименту, середній рівень зазнав незначних змін у вигляді 4%, а високий рівень залишився незмінним. Такі значення характеризуються тим, що більшість учнів характерна шаблонність поведінки, стереотипність. Також багато

молодших школярів 2 «Б» класу схильні до середнього прояву активності на уроці.

Лише невеликий відсоток учнів даного колективу здатний до самовизначення, самовираження у творчій діяльності на уроках, а також до вибору оригінальних способів вирішення того чи іншого завдання. Вчителю необхідно цілеспрямовано та систематично розвивати даний компонент емоційного інтелекту молодшого школяра, оскільки високий рівень саме цього компонента необхідний для визначення способу здійснення майбутньої творчої діяльності, що зумовлює навчальну активність учня. Варто вдаватися до використання таких вправ на уроках, які стимулюватимуть молодшого школяра до прийняття активної позиції на уроці, акцентувати увагу на ті предмети і явища, які цікаві молодшому школяру.

Таблиця 2.6 та Рис.2.7 також відображає динаміку рівнів поведінкового компонента 2 «Б» класу. Ми можемо помітити, що низький рівень порівняно з констатуючим етапом знизився на 20%, середній рівень зріс на 8% високий рівень розвитку даного компонента відзначився на значенні 19%, що на 11% більше, ніж на констатуючому етапі експерименту.

Таким чином, можна відзначити, що кількість учнів з високим рівнем за цим компонентом підвищилася. У ході проведення опитувальника креативності Д. Джонсона, ми відзначили, що більшість учнів прагне самостійності і вираженні своєї активної позиції під час уроків, але декому з них все ж таки необхідна допомога педагога. Ті учні, чий рівень розвитку даного компонента досить високий, відрізняються тим, що в рамках поставленого завдання здатні на висування великої кількості різних ідей в рамках освітнього процесу. Крім того, їх відрізняє активна позиція на уроці, а також висока успішність.

Динаміки рівнів за цим компонентом ми досягли за рахунок вправ, які впроваджувалися на уроках, зокрема, більшість вправ були спрямовані на те, щоб дитина змогла позначити свою позицію з приводу обговорюваної проблеми, на розвиток мови дитини, а також на самостійність і прояв активності на уроці, підвищення інтересу до виконуваної навчальної діяльності.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, ми можемо виділити динаміку рівнів розвитку емоційного інтелекту молодших школярів 2 «А» та 2 «Б» класу в цілому, підсумовувавши отримані ними бали в рамках кожної методики. Дані про рівні емоційного інтелекту молодших школярів відображені у табл. 2.7. та Рис.2.8

Таблиця 2.7

Динаміка рівня розвитку емоційного інтелекту у учнів 2 «А» та 2 «Б» класів

Рис.2.8 Динаміка рівня розвитку емоційного інтелекту у учнів 2 «А» та 2 «Б» класів

З таблиці 2.7 та Рис. 2.8 ми можемо побачити, що низький рівень емоційного інтелекту у молодших школярів 1 «Б» класу залишився незмінним, середній зазнав невеликих змін у вигляді 4%, а високий рівень знизився на 4%. Незважаючи на те, що зміни досить несуттєві, ми можемо припустити, що показники емоційного інтелекту у молодших школярів цієї групи не матимуть позитивної динаміки, якщо вчитель початкових класів не займеться їх цілеспрямованим розвитком не лише на уроках. Необхідно створювати не тільки сприятливі умови для розвитку емоційного інтелекту у учнів, а й використовувати прийоми, методи, чергувати різні форми роботи на уроці, які сприятимуть розвитку мислення та уяви, самостійності, прагнення активності, формуванню інтересу до предмета. З іншого боку, доцільно мінімізувати використання репродуктивних методів під час уроків.

Звернемо увагу до динаміку рівнів розвитку емоційного інтелекту учнів 2 «А» класу – експериментальної групи. Низький рівень на констатуючому етапі експерименту став меншим на 15% порівняно з констатуючим етапом, середній рівень змінився на 4%, а високий рівень унаслідок проведеної нами роботи став вищим на 20%.

Аналізуючи отримані дані, ми можемо відзначити позитивну динаміку – зростання високого рівня та зниження низького рівня розвитку емоційного інтелекту молодших школярів під час уроків. Внаслідок проведеної нами роботи у більшості учнів, крім емоційного інтелекту, підвищився рівень розвитку промови, став багатшим словниковий запас, що необхідно у розвиток загального рівня емоційного інтелекту під час уроків. Близько третини класу після проведення нами формуючого етапу експерименту стали мати високий рівень розвитку емоційного інтелекту, що відображається у прояві більшої самостійності, зацікавленості у творчому процесі, у прагненні висловлювати свою позицію щодо проблеми, що вивчається, у підвищенні рівня швидкості та оригінальності мислення та уяви.

Таким чином, порівняльний аналіз констатуючого і контрольного етапів діагностики свідчать про позитивну динаміку за підсумками виконаної роботи по інтегрованому навчанні для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів початкової школи. Також можна спостерігати підвищення інтересу до навчальної діяльності, пізнавальної активності учнів.

ВИСНОВКИ

Вивчення теоретичних засад формування емоційного інтелекту у здобувачів освіти засобами інтегрованого навчання та вивчення психолого-педагогічних умов дозволило нам зробити такі висновки:

1. Проблема дослідження емоційного інтелекту викликає значний інтерес у наукових колах та для цього явища ще не існує єдиного визначення. Емоції залучені в будь-яку діяльність і здатні керувати нею. Звідси випливає, що для гармонійного розвитку особистості необхідно мати високий рівень емоційного інтелекту, вміння розпізнавати різні емоційні прояви й контролювати їх.

Емоційний інтелект розвивається протягом усього життя, і його адекватне формування особливо важливе в дитинстві, зокрема в молодшому шкільному віці

Емоційний інтелект є важливою складовою розвитку особистості молодшого школяра, яку можна і варто розвивати. Процес формування емоційного інтелекту наділений певними особливостями, утім основні структурні елементи емоційного інтелекту, які починають закладатися у молодшому шкільному віці, з часом і віком нікуди не зникають, а тільки вдосконалюються протягом періоду навчання

2. Метою інтегрованої навчально-тематичної програми є створення умов для системного подання предмета, поняття, явища і попередження розвитку кліпового мислення. Нами визначено психолого-педагогічні умови, за яких процес розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання буде ефективним. Це такі: органічне включення елементів інтеграції у навчальний процес початкової школи; раціональне поєднання різних навчальних предметів в умовах інтегрованого навчання; формування в учнів уміння усвідомлювати свої та чужі мотиви, емоції у навчальній діяльності; активізація пізнавальної діяльності молодших школярів через емоційне ставлення до навчання, інтересу до знань

До інтегрованих предметів слід включати матеріали в ігровій формі, що передбачають активізації пізнавальних, мисленнєвих функцій, а також розвитку слухового сприйняття, естетичному вихованню. Інтегровані уроки знімають кордони традиційного навчання, допомагають учням емоційно сприймати деякі поняття

3. Експериментальна робота проводилась у Бериславському закладі повної середньої освіти. Взяло участь у експерименті 40 учнів 2 класу, які були поділені на ЕГ та КГ групи., Дослідження було проведено дистанційно.

Мета нашого експерименту – обґрунтування ефективності формування розвитку емоційного інтелекту засобами інтегрованого навчання.

Більшість дітей показали середній рівень сформованості емоційного інтелекту молодших школярів. Такий результат не є задовільним, оскільки на середньому рівні емоційного інтелекту молодших школярів не цілком відповідають вимогам освітньої програми, ці уявлення фрагментарні, частково не усвідомлені, не всі діти вміють застосовувати їх на практиці у нових та нестандартних ситуаціях. Все це свідчить про актуальність розробки та використання

програми розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегрованого навчання

4. За додаткових умов організації навчально-дослідницької діяльності учнів можуть досягати значних успіхів, що може розглядатися як ефективний фактор соціалізації. Отже, систематична робота над формуванням компонентів емоційного здоров'я на інтегрованих уроках сприяє розвитку емоційної сфери молодших школярів, а також пробуджує в них інтерес до інтерпретації своїх емоцій а також впливає на їхню моральну, духовну сферу, формує емпатію та емоційне благополуччя.

Результати, отримані на контрольному етапі, показали, що у дітей експериментальної групи відзначається позитивна динаміка на 20% у рівні сформованості всіх критеріїв емоційного інтелекту молодших школярів.

Підсумки дослідження надають можливість стверджувати, що визначені психолого-педагогічні умови, створені навчальні матеріали спілкування з учителями початкових класів, та експериментальна програма сприяли успішному розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Таким чином, гіпотеза дослідження підтвердилася, а поставлена мета була досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* 2015. Вип. 125. С. 279-282. ,
2. Балахтар В.В. Психологія і педагогіка: навч.-метод. посіб. / В. В. Балахтар; Буковин. держ. фінанс. акад. 2-ге вид., допов. Чернівці : Книги-XXI, 2016. 168 с.
3. Банк інноваційних педагогічних технологій / упоряд. Л.І. Галіцина. Київ: Шкільний світ, 2012. 101 с
4. Братко М. В. Педагогічна інноватика: навч.-метод. посіб. / Марія Братко, Маргарита Козир ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 270 с.
5. Вайнтрауб М. А. Інтегроване розвивальне навчання у професійній школі: монографія. К. : Вид. Т. Ключко, 2009. 180 с.
6. Воронюк І. В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів/ Авторефдис. канд. психолог. наук -спец.19.00.07 педагогічна та вікова психологія К.: Нац.пед.ун-т ім.М. П Драгоманова, 2018. 20с.
7. Гавриш Н. В. Інтеграційні процеси в системі освіти. Вісник Дніпропетровського ун-ту економіки та права ім. Альфреда Нобеля. *Серія "Педагогіка і психологія"*. 2011. № 1 (1). С. 16–20
8. Гайдай Н. О. Інновації у формуванні логіко-математичної компетентності дітей : Методичні рекомендації щодо здійснення логіко-математичної роботи в закладі. Прилуки, 2012. 42с.
9. Граючись, навчаємось: інтерактивні форми та методи правопросвітницької роботи з учнівською молоддю: навч.-метод. посіб.. Бердянськ : Ткачук О. В., 2013.. -160 с.

10. Гурський В.А., Присакар В.В. Педагогіка. Загальні основи педагогіки теорія освіти і навчання. У двох книгах. Книга 1: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 2-е, доопрацьоване і доповнене. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2014. 218 с
11. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М. Дичківська. К. : Академвидав, 2004. 218 с.
12. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., доп. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
13. Дметерко, Н. В. Дитяча психологія: курс лекцій : Вид. 2-ге, переробл. і допов. Слов'янськ : Маторін Б. І. [вид.], 2011. 230 с.
14. Дуткевич Т. В. Психологія дитяча: навч. посіб. Т. В. Дуткевич ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - 2-ге вид., стер. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2016. - 347 с.
15. Жевакіна Н. В. Загальна педагогіка Н. В. Жевакіна ; Держ. закл. Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ: ДЗ ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. 143 с.
16. Закалик Г. М.. Психологія розвитку та успіху особистості: навч. посіб. Г. М. Закалик, Ю. М. Терлецька, Н. М. Шувар; Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 487 с.
17. Іванчук Марія. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал: виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2004. 360 с
18. Кіндрат І. Р. Інтеграційні засади побудови освітнього процесу в сучасному закладі. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2012. № 22 (257). Ч. II. С. 114–120.

19. Кіт Г. Г. Українська народна педагогіка: курс лекцій / Г. Г. Кіт, Г. С. Тарасенко ; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця : Едельвейс і К, 2008. 301 с.
20. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.». 2004. 112с.
21. Крутій К. Інтеграція в освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію. *Дошкільне виховання*. 2018. № 7. с. 2-3.
22. Кудикіна Н. В. Інтерактивні форми і методи навчання української мови у початкових класах: теорія і методика: наук.-метод. посіб. / Н. В. Кудикіна ; Київ : Вид. дім "Сам", 2017. - 127 с
23. Ляшко Н. О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 141-143
24. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Л. М. Маценко ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Компринт. 2016. 319 с.
25. Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: зб. наук. ст. : у 2 т. / за заг. ред. О. В. Зосименко ; редкол.: М. А. Бойченко та ін.; Суми : Цьома С. П., Т. 1. 2019. 345 с.
26. Палієва С. І. Інтерактивні методи і прийоми на уроках математики: навч.-метод. посіб./ С. Палієва ; упоряд. І. Кирдей. - Київ : Ред. газ. природн.-мат. циклу, 2014. 109с
27. Прокоф'єва М. Ю. Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Сімферополь, 2013. 222 с.
28. Пушкарьова, Т. О. Інтегративно-діяльнісна педагогіка: монографія / Т. О. Пушкарьова, О. М. Топузова. Київ : Педагогічна думка, 2019. 304 с

- 29.Рибалка В.В. Психологія та педагогіка праці особистості: від обдарованості дитини до майстерності дорослого: посібник; Київ : Ін-т обдаров. дитини, 2014. 218 с.
- 30.Розвиток особистості в сучасному освітньому просторі: колект. монографія / Завгородня О. В. та ін. ; за заг. ред. О. В. Горецької; Бердян. держ. пед. ун-т. - Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. 329 с.
- 31.Розвиток особистості у сучасному освітньому просторі: монографія. В. В. Зарицька та ін. ; за ред. В. В. Зарицької; Класич. приват. ун-т, Каф. практи. психології, Лаб. експеримент. та практи. психології, Асоц. соц.-психол. захисту "Опіка". Херсон : Гельветика, 2019. 206 с.
- 32.Рома О. Ю. Підготовка вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти до реалізації ігрових методів навчання засобами Lego: науково-методичний аспект: монографія Запоріжжя : Статус, 2021. 191 с.
- 33.Рудичик О. М. Предметно-мовне інтегроване навчання як засіб підвищення мотивації до навчання. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 2. С. 116-121.
- 34.Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львів. ун-ту. - Серія: Педагогіка* 2016. Вип. 21, ч. 1. С. 73-82.
- 35.Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Сердюк Т. В. ; Мелітополь, 2010. – 277с.
- 36.Слюсаревський М М. Соціальна психологія: навч. посіб. М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 351 с.
- 37.Соціальна педагогіка: навч. посіб. О. В. Безпалько та ін.; за ред. д-ра пед. наук, проф. О. В. Безпалько. Київ: Академвидав, 2014. 309 с.

- 38.Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
- 39.Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: від історії до інновацій: монографія. Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; заг. ред., упоряд.: А. А. Сбруєва, С. М. Кондратюк Суми : Мрія, 2015. 587 с.
- 40.Фейдл, Ч. Чотиривимірна освіта. Компетенції, які потрібні для успіху. Ч. Фейдл, М. Бялік, Б. Триллінг. К: Центр освітніх розробок НУШ 2016.212 с.
- 41.Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. / В. В. Ягоднікова ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом (МАУП). - К. : Персонал, 2016. - 69 с.
- 42.Marlowe, H.A. Social intelligence: Evidence for multidimensionality and construct independence. *Journal of Educational Psychology*. 2016.
- 43.Mayer, J.D., Salovey P., Caruso D. Emotional intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15, № 3. P. 197-215.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест для визначення рівня емоціонального критерія Е.П. Торренса

Мета методики: вивчити розвиток емоційного інтелекту молодших школярів (творчого мислення, уяви).

Цей тест дозволяє діагностувати особливості уяви молодших школярів. Також необхідно зазначити, що найбільш поширена оцінка розвитку уяви учнів на підставі психологічного тестування за допомогою методик Е.П. Торренс.

Цей тест має 7 субтестів – 4 з них відносяться до вербальної батареї, а 3 – до образної (невербальної).

У роботі ми використовували невербальний тест Е.П. Торренса, що складається з трьох субтестів: «Намалюйте картинку», «Завершення фігури», У всіх субтестах завдання вимагають відповіді у формі деякого малюнка, зображення. Представлені субтести спрямовані на вимір таких показників як швидкість, оригінальність, розробленість, абстрактність назви, опір замиканню.

Робота з кожного з тестів займає 10 хвилин. На проведення образної батареї йде приблизно 45 хвилин: 30 хвилин – виконання субтестів, 10-15 хвилин – роздача необхідних матеріалів, ознайомлення з інструкціями, відповіді питання обстежуваних. Заданий час проведення у разі є оптимальним, оскільки 45 хвилин – стандартний час шкільного уроку.

Опис субтестів:

Кожен субтест має інструкцію і короткий опис.

Субтест №1 «Створення малюнка» - втіленням оригінальної ідеї Е. Торренса. Обстежуваним пропонується намалювати картинку, при цьому як відправна точка необхідно використовувати певний елемент. Цей елемент є кольоровою овальною плямою, що нагадує досить звичайні предмети.

Цей субтест спрямований на вимірювання таких показників як оригінальність, розробленість, абстрактність назви.

Субтест №2 «Незакінчені фігури». Обстеженому пропонується домалювати десять незакінчених постатей, які породжують бажання завершити їх найпростішим шляхом. Тому, щоб створити оригінальний малюнок, обстежуваний повинен протидіяти цьому прагненню, утримуючись від первинного імпульсу негайно замкнути фігуру. Усі десять незакінчених постатей відрізняються одна від одної, але нав'язують людині певні стійкі образи.

Цей субтест спрямований на вимірювання таких показників як швидкість, оригінальність, розробленість, абстрактність назви, опір замиканню.

Субтест №3 «Лінії, що повторюються». Стимульним матеріалом цього субтесту є 30 пар паралельних ліній. На основі кожної пари ліній необхідно створити будь-яке зображення. Таким чином, обстежуваний повинен пропонувати різні ідеї на основі одного і того ж стимулу, долаючи ригідність мислення.

Цей субтест спрямований на вимірювання таких показників як швидкість, оригінальність, розробленість.

На виконання кожного субтесту надається 10 хвилин. Художній рівень у малюнках не враховується, найважливіше – закладена у яких ідея. Вміння писати потрібно лише для того, щоб дати назви малюнкам. Якщо дитина не вміє писати, то вигадані назви записуються психологом.

Обробка результатів. Обробка результатів передбачає оцінку п'яти показників: «Побіжність», «Оригінальність»,

«Розробленість», «Абстрактність назв» та «Опір замиканню». За кожним показником здійснюється індивідуальна робота з балами.

Підсумовування первинних результатів.

Для отримання суми балів за показниками «Біглисть», «Оригінальність», «Розробленість», «Абстрактність назв», «Опір

замиканню» у кожному субтесті необхідно скласти бали, які за цим показником отримав кожен малюнок. Бали за Розробленість, отримані обстежуваним у кожному з образних субтестів, перетворюються на узагальнені сирі бали.

Переклад в шкільні значення. Узагальнений показник

Як шкальні значення в образній батареї також використовуються Т-стандартні бали ($M \sim 50$ та $a=10$).

Перехід до Т-балів здійснюється окремо по кожному показником («Біглисть», «Оригінальність», «Розробленість», «Абстрактних значень у Т-бали використовується формула:

$$T_i = 50 + 10 \cdot \frac{X_i - M}{\sigma}, \text{ где}$$

I - порядковий номер обстежуваного;

T_i - шкільне значення показника (Оригінальність, Розробленість, Назва, Замикання) у даного обстежуваного;

X_i - сира оцінка показника (швидкість, Оригінальність, Розробленість, Назва, Замикання) у даного обстежуваного;

M - середнє арифметичне значення показника (швидкість, Оригінальність, Розробленість, Назва, Замикання).

Для отримання узагальненого показника «Образна креативність» (Струм) необхідно підсумувати Т-бали по Втікості (Тб), Оригінальності (То), Розробленості (Тр), Абстрактності назв (Тн), Замиканню (Тз) і поділити цю суму на п'ять:

$$T_{OK} = \frac{T_b + T_o + T_r + T_n + T_z}{5}$$

Для якісної характеристики кількісних значень Тб, То, Тр, Тн, Тз і Ток використовується та сама таблиця, що і у Вербальній батареї:

Т-баллы	Характеристика
>70	очень высоко (превосходно)
66-70	выше нормы
61-65	несколько выше нормы
40-60	норма
35-39	несколько ниже нормы
30-34	ниже нормы
<30	очень низко

Методика «Набиральник» Л.Ю. Суботиної

Мета: оцінка нестандартного мислення, кмітливості школяра.

Обстеженому пропонується слово, що складається з певної кількості літер, йому необхідно скласти з цього слова якомога більше інших слів. Час, що відводиться працювати, 5 хвилин.

Слова мають бути написані правильно орфографічно, бути іменниками, загальними.

Ознаки, якими оцінюються роботи дітей: оригінальність слів, кількість букв, швидкість придумування.

по кожному з названих ознак дитина може отримати від 2 до 0 балів відповідно до критеріїв:

Оригінальність слів:

2 - слова незвичайні; 1 – слова прості;

0 - безглуздий набір слів (Приклад: колесо, колос; ліс, особа; околес, сиц).

Кількість літер:

2 - найбільше кількість літер, названі Усе слова; 1 - використані в повному обсязі резерви;

0 - завдання не виконано. Швидкість вигадування:

2 - 2 хвилини, 1-5 хвилин. 0 - більше 5 хвилин.

Відповідно, високий рівень - 6 балів, середній -5-4 бали, низький 3-1 бал.

Опитувальник Д. Джонсона

Мета методики: з допомогою опитувальника, педагогічного спостереження визначити рівень розвитку емоційного інтелекту особистості.

Опитувальник дозволяє виявити та визначити рівень тих компонентів, які загалом визначають розвиток емоційного інтелекту, а також пов'язані з самовираженням особистості.

Даний опитувальник складається з восьми пунктів характеристик мислення та поведінки, який розроблений для того, щоб виявити дані характеристики у досліджуваного у процесі спостереження. Перевагою даної методики є легкість діагностування, підрахунку та інтерпретації результатів.

Час, потрібне для проведення даної методики складає від 10 до 20 хвилин, враховуючи кількість опитуваних, компетентність та досвід заповнюючого. Оцінка кожного пункту проводиться на підставі висновків, зроблених під час спостереження за конкретною особистістю у тому чи іншому середовищі. До плюсів даної методики відноситься і те, що її можна провести самостійно, об'єктивно оцінивши себе за запропонованими пунктами, так і безпосередньо зацікавленій в експерименті особі – психолога, вчителя, батьків.

Оцінка кожного пункту проводиться згідно з наступною логікою: 1 – ніколи, 2 – рідко, 3 – іноді, 4 – часто, 5 – постійно.

Загальною оцінкою є сума балів за вісьмома пунктами (мінімальна оцінка – 8, максимальна оцінка – 40 балів). Рівні креативності:

Дуже високий - 40-34 б. Високий – 33 – 37 б.

Нормальний, середній - 26-20 б. Низький – 19-15 б. Дуже низький - 14-0 б.

Додаток Б

Результати експерименту

Таблиця 1 - Результати діагностики
констатуючого етапу експерименту учнів 2
«А» класу

Методика Тест Е.П. Торренса Ім'я Ф.	Методика «Набиральник » Л.Ю. Суботиної	Опитувач і Д. Джонона	Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту	
Айрат М.	2б.	1б.	1б.	4б. (Середній)
Олена П.	2б.	1б.	1б.	4б. (Середній)
Алмаз З.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Антон До.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Аріна До.	3б.	1б.	2б.	6б. (Середній)
Артем Л.	2б.	2б.	1б.	5б. (Середній)
Артем Ц.	2б.	3б.	1б.	6б. (Середній)
Віка Ст.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Влада П.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Дар'я П.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Олена Д.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)

Ірина Ш.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Христина Б.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Лада До.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Ліза Ш.	3б.	1б.	2б.	6б. (Середній)
Максим З.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Мар'ям Ф.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Микита До.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Роман З.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Савелій З.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Саміра А.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Семен До.	2б.	3б.	3б.	8б. (високий)
Сергій Б.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Тетяна П.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Еліна р.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Евеліна Р.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)

Таблиця 2 - Результати діагностики констатуючого етапу експерименту учнів 2 «Б» класу

Методика	Тест Е.П. Торренса	Методика	Опитувач Д. Джонсона	Загальний рівень розвитку
----------	--------------------	----------	----------------------	---------------------------

Ім'я Ф.		«Набиральник » Л.Ю. Суботиної		емоційного інтелекту
Аймін А.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Ангеліна З.	2б.	1б	2б.	5б. (Середній)
Віка Ф.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Владислав З.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Георгій Ст.	2б.	2б.	1б.	5б. (Середній)
Данило З.	1б.	1б	1б	3б. (низький)
Дар'я О.	2б.	2б	2б.	6б. (Середній)
Діана П.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Єва З.	2б.	3б.	1б.	6б. (Середній)
Захар До.	3б.	2б	3б.	8б. (високий)
Іван О.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Ільдар А.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Керім А.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Ксенія А.	2б.	2б.	1б.	5б. (Середній)
Ліка До.	3б.	1б.	2б.	6б. (Середній)
Марія Р.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Марія Ш.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Поліна До.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Поліна З.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)

Рома Ч.	2б.	3б.	1б.	6б. (Середній)
Сашко З.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Софія Ш.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Ярослав З.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)

*Таблиця 3 - Результати діагностики контрольного етапу експерименту
учнів 2 «А» класу*

Методика	Тест Е.П. Торренса	Методика «Набиральник » Л.Ю. Суботиної	Опитувач і Д. Джонсона	Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту
Ім'я Ф.				
Айрат М.	2б.	1б.	1б.	4б. (Середній)
Олена П.	2б.	1б.	1б.	4б. (Середній)
Алмаз З.	1б.	2б.	1б.	4б. (Середній)
Антон До.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)

Аріна До.	3б.	2б.	2б.	7б. (високий)
Артем Л.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Артем Ц.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Віка Ст.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Влада П.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Дар'я П.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Олена Д.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Ірина Ш.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Христина Б.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Лада До.	3б.	2б.	2б.	7б. (високий)
Ліза Ш.	3б.	2б.	2б.	5б. (Середній)
Максим З.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Мар'ям Ф.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Микита До.	1б.	1б.	2б.	4б. (Середній)
Роман З.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Савелій З.	2б.	3б.	3б.	8б. (високий)
Саміра А.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Семен До.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Сергій Б.	2б.	3б.	3б.	7б. (високий)
Тетяна П.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Еліна р.	1б.	2б.	2б.	5б. (Середній)

Евеліна Р.	26.	26.	26.	66. (Середній)
------------	-----	-----	-----	----------------

Таблиця 4 - Результати діагностики контрольного етапу експерименту учнів 2 «Б» класу

Ім'я Ф.	Методика Тест Е.П. Торренса	Методика «Набиральник» Л.Ю. Суботиної	Опитувальник Д. Джонсона	Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту
Аймін А.	16.	16.	16.	36. (низький)
Ангеліна З.	26.	16.	26.	56. (Середній)
Віка Ф.	26.	26.	26.	66. (Середній)
Владислав З.	26.	26.	26.	66. (Середній)
Георгій Ст.	26.	26.	16.	56. (Середній)
Данило З.	16.	26.	16.	46. (Середній)

Дар'я О.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Діана П.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Єва З.	2б.	3б.	1б.	5б. (Середній)
Захар До.	2б.	2б.	3б.	7б. (високий)
Іван О.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Ільдар А.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Керім А.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Ксенія А.	2б.	2б.	1б.	5б. (Середній)
Ліка До.	3б.	2б.	2б.	7б. (високий)
Марія Р.	2б.	2б.	2б.	6б. (Середній)
Марія Ш.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Поліна До.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)
Поліна З.	3б.	3б.	3б.	9б. (високий)
Рома Ч.	2б.	3б.	1б.	6б. (Середній)
Сашко З.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)

Софія Ш.	2б.	1б.	2б.	5б. (Середній)
Ярослав З.	1б.	1б.	1б.	3б. (низький)